

Universitat
de les Illes Balears

PROPOSTA DIDÀCTICA PER TRACTAR LA
INDUSTRIALITZACIÓ A PARTIR D'UN ITINERARI
PER INCA

TREBALL FINAL DE MÀSTER

MÀSTER EN FORMACIÓ DEL PROFESSORAT
ESPECIALITAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs 2017-2018

Antoni Pons Rosselló

Direcció: Mateu Reus Ferriol

Juliol de 2018

RESUM

Aquesta proposta consisteix en un itinerari didàctic per Inca de cara a que els alumnes de 1r de Batxiller puguin treballar la industrialització a partir de les evidències directes que ofereix Inca. Metodològicament està pensant perquè siguin els alumnes els protagonistes del seu aprenentatge i que aquest sigui cooperatiu. Aquests treballaran en petits grups i en gran grup, de cara a poder treballar totes les perspectives possibles que es puguin anar plantejant. El mètode científic és el fil conductor de la proposta, ja que els grups comencen treballant amb hipòtesis inicials (els seus coneixements previs) que posen a prova mitjançant el treball amb evidències directes durant l'itinerari. D'aquesta manera, un cop els grups han reflexionat sobre les informacions que els hi han proporcionat les evidències, interpretaran aquesta informació i elaboraran un discurs històric final sobre la industrialització. Per això, el paper del docent durant tot aquest procés d'aprenentatge és el de guia que estimula la reflexió dins els grups.

Paraules clau: industrialització, treball cooperatiu, itinerari didàctic, mètode científic, Batxillerat, Inca.

TAULA DE CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ, JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS	5
1.1. JUSTIFICACIÓ	6
1.2. OBJECTIUS DEL TREBALL	7
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	9
2.1. L'ITINERARI DIDÀCTIC COM A RECURS EN LES CIÈNCIES SOCIALS	9
2.1.1. <i>Els itineraris a la Inca industrial.</i>	13
2.2. EL MUSEU COM A RECURS DIDÀCTIC	14
3. CONTEXT HISTÒRIC	19
3.1. LA INDUSTRIALITZACIÓ	19
3.2. LA INDUSTRIALITZACIÓ A INCA	24
4. PROPOSTA DIDÀCTICA	35
4.1. OBJECTIUS	35
4.2. CONTINGUTS	35
4.2.1. <i>Conceptuals</i>	35
4.2.2. <i>Procedimentals</i>	36
4.2.3. <i>Actitudinals</i>	36
4.3. METODOLOGIA	36
4.4. ORGANITZACIÓ DELS RECURSOS	39
4.5. SESSIONS I ACTIVITATS QUE S'HI DESENVOLUPARAN	39
4.5.1. <i>Sessió 1: Prèvia a l'itinerari didàctic: Punt de partida.</i>	39
4.5.2. <i>Sessió 2: Prèvia a l'itinerari. El mètode científic.</i>	40
4.5.3. <i>Sessió 3: Prèvia a l'itinerari didàctic. Plantejament de l'itinerari.</i>	40
4.5.4. <i>Sessió 4: La sortida didàctica.</i>	44
4.5.5. <i>Sessió 5: Posterior a l'itinerari. El treball en la fàbrica.</i>	46
4.5.6. <i>Sessió 6: Posterior a l'itinerari. Societat.</i>	46
4.5.7. <i>Sessió 7: Posterior a l'itinerari. Societat II.</i>	46
4.5.8. <i>Sessió 8: Elaboració del vídeo.</i>	47
4.5.9. <i>Sessió 9: Avaluació final.</i>	47
4.6. AVALUACIÓ	47
5. CONCLUSIÓ	48
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I WEBGRAFIA	50
ANNEX 1: ACTIVITATS SESSIÓ 1	55
ANNEX 2: ACTIVITATS SESSIÓ 2	58
ANNEX 3: ACTIVITATS SESSIÓ 3	62
ANNEX 4: ACTIVITATS SESSIÓ 4	65
ANNEX 5: FOTOGRAFIES DE LES FÀBRQUES D'INCA.	79
ANNEX 6: TEXTOS SOBRE EL TREBALL A LA FÀBRICA	83
ANNEX 7: ELS TREBALLADORS	85
ANNEX 8: L'INFORME SOBRE LA FÀBRICA I EL TREBALL EN LA FÀBRICA	87
ANNEX 9: ELS MOVIMENTS MIGRATORIS I L'EVOLUCIÓ DE LA SOCIETAT	89

ANNEX 10: ELS MOVIMENTS MIGRATORIS I L'EVOLUCIÓ DE LA SOCIETAT.....	93
ANNEX 11: ACTIVITAT SOBRE LA INDUSTRIALITZACIÓ.....	98
ANNEX 12: LA DESINDUSTRIALITZACIÓ	100
ANNEX 12: L'ELABORACIÓ DEL VÍDEO FINAL.....	102
ANNEX 13: RÚBRICA D'AVAUACIÓ: OBSERVACIÓ DELS GRUPS	104
ANNEX 14: RÚBRICA D'AVAUACIÓ: AVAUACIÓ DE LES TASQUES	105

1. INTRODUCCIÓ, JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS

Aquest Treball de Final de Màster consisteix en una proposta per dur a terme un itinerari didàctic per Inca de cara a que els alumnes de 1r de Batxiller puguin treballar la industrialització a partir de les evidències directes que ofereix la ciutat.

Els destinataris per treballar aquesta proposta són els docents de Ciències Socials dels instituts i col·legis d'Inca, tot i que també s'hi podrien incloure els dels municipis propers com Sineu, Binissalem i Sa Pobla.

En aquesta proposta els alumnes treballen la industrialització a través del mètode científic, que és el fil conductor del treball. En primer lloc, els alumnes treballen sobre unes idees prèvies que després confrontaran amb les evidències directes que han perdurat fins als nostres dies a Inca. A partir d'aquesta confrontació els alumnes realitzaran un seguit d'interpretacions, fruit de la reflexió a través de les evidències, i, finalment, seran ells els qui elaborin el discurs històric sobre aquest fenomen global, però que es pot treballar a nivell de la nostra ciutat.

Pel que fa al Currículum Oficial de les Illes Balears per l'assignatura d'Història del Món Contemporani, aquesta proposta didàctica encaixa perfectament en el Bloc 2, que fa referència a la Revolució Industrial.

Els continguts que marca el Currículum i que apareixen en la proposta didàctica són: les característiques de la revolució industrial; les transformacions tècniques i les noves fonts d'energia; els canvis deguts a la Revolució Industrial: transports, agricultura i població (migracions i el nou concepte de ciutat); l'extensió del procés d'industrialització a altres zones d'Europa; l'economia industrial: pensament i primeres crisis; el naixement del proletariat i l'organització de la classe obrera: orígens del sindicalisme i corrents de pensament. Els partits polítics obrers.

Els criteris d'avaluació que marca el Currículum Oficial relacionats amb aquesta proposta didàctica són: Descriure les revolucions industrials del segle XIX i establir-ne els trets característics i les conseqüències socials;

Obtenir i seleccionar informació de fonts bibliogràfiques o en línia que permeti explicar les revolucions industrials del segle XIX; Identificar els canvis en els transports, l'agricultura i la població que varen influir en la revolució industrial del segle XIX o que en varen ser una conseqüència; Analitzar les característiques de l'economia industrial i els corrents de pensament que pretenen millorar la situació dels obrers del segle XIX; Utilitzar el vocabulari històric amb precisió i inserir-lo en el context adequat.

1.1. Justificació

Hem decidit desenvolupar aquesta proposta d'un itinerari didàctic sobre la industrialització a la ciutat d'Inca perquè considerem que les restes patrimonials que ofereix la ciutat en l'actualitat permeten estudiar aquest fenomen a partir de les fonts primàries, tant físiques com documentals.

La utilització d'aquest tipus de fonts, amb aquest exemple concret, permetran als alumnes treballar amb les evidències directes, conseqüència del fenomen que tractarem. Això, a la vegada, també ens permetrà treballar la industrialització des de les teories constructivistes de l'aprenentatge. Els alumnes, a partir del que ja saben i de les evidències amb que interactuaran, mitjançant les activitats que proposem, elaboraran per sí mateixos el discurs històric a partir de les seves interpretacions.

Per una altra part, això també potencia el fet que els alumnes locals i dels pobles de la comarca del Raiguer puguin conèixer quina és la seva història recent i valorar el patrimoni industrial, documental i arquitectònic de la ciutat com a evidència a preservar per conèixer la història de la ciutat, com a membres de la comunitat i per difondre el nostre passat a tots aquells que hi estiguin interessats.

Actualment, a Inca, hi ha un gran desconeixement d'aquest patrimoni i del passat industrial. Això fa que alguns dels edificis, que segons el catàleg municipal de patrimoni estan protegits pel seu valor històric-artístic i arquitectònic, avui en dia, estiguin en molt mal estat de conservació i, fins i tot, amb risc d'enderroc. D'aquesta manera, considerem que donant a conèixer aquest patrimoni podem aconseguir, a llarg termini, que la societat no tan sols conegui el seu passat immediat, moltes vegades, oblidat, i es vagi sensibilitzant

amb la necessitat de preservar aquest patrimoni, evidència directe del ric passat industrial del segle XX d'Inca.

1.2. Objectius del treball

Els objectius d'aquest treball són:

- Donar importància a la sortida didàctica com a una eina fonamental perquè els alumnes entenguin la realitat que els envolta. D'aquesta manera, els alumnes poder treballar directament amb evidències directes dels temes que estan treballant i relacionar el coneixement teòric amb el seu dia a dia, de manera que no vegin el contingut que aprenen en l'institut com quelcom llunyà aliè a la seva realitat, sinó més bé el contrari, que vegin que el que estan treballant és quelcom que els afecta directament i del seu dia a dia.
- Per una altra part, un altre objectiu és evidenciar que el treball cooperatiu és una eina fonamental perquè es produeixi aprenentatge significatiu. Els alumnes aprenen millor quan treballen en equip, perquè cada persona aporta una nova dimensió a les reflexions que els equips duen a terme. Per una altra part, els alumnes que tenen més facilitat per aprendre ajuden a aquells amb major dificultat i, mentre ho fan, a la vegada reforcen i posen a prova el seu coneixement. Tots els individus som diferents i tenen més facilitat per realitzar unes tasques que unes altres. Aquest fet, en el treball individual és una limitació, però és un facilitador quan passem a treballar en equip, perquè cada membre aporta el millor de sí mateix de cara a superar amb èxit una tasca.
- També volem demostrar que és clau que els alumnes siguin els protagonistes de l'aprenentatge i no el docent, com en l'ensenyament tradicional, que actua com a transmissor de

coneixement. Sempre que treballem algun tema social, els alumnes tenen uns coneixements previs al respecte o han sentit parlar sobre algun aspecte d'aquest tema, encara que siguin prejudicis. Aquest coneixement ha de ser l'estructura a partir de la qual estructurar el nou coneixement posat a prova aquestes idees preconcebudes mitjançant evidències. És mitjançant aquest repte com s'aconseguirà que l'alumne reflexioni i aprengui de manera crítica.

- Finalment, un objectiu imprescindible perquè els alumnes analitzin críticament la realitat és inculcar l'ús del mètode científic. El món actual està dominat pels mitjans de comunicació, que emeten informacions de manera indiscriminada. És clau ser crítics amb aquesta informació per no caure en la manipulació. Per això, els alumnes, des de ben joves, haurien d'aprendre a ser crítics amb les informacions i saber com tractar les evidències que s'ofereixen i avaluar-les per contrastar si informació és verídica. Per aquest motiu creiem que aquesta proposta didàctica és una bona oportunitat perquè els alumnes el practiquin.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En aquest apartat farem una síntesi del que s'ha treballat fins ara sobre els itineraris didàctics i sobre el que s'ha fet a nivell divulgatiu del patrimoni de l'era industrial inquera. Per una altra part, com que una de les estacions d'aquest itinerari és el Museu del Calçat d'Inca, també exposarem breument el que s'ha fet dins aquest àmbit didàctic.

2.1. L'itinerari didàctic com a recurs en les Ciències Socials

Una de les idees claus que hem d'assumir a l'hora de plantejar un itinerari didàctic és que aquest és una oportunitat única en la que els alumnes tenen l'oportunitat d'entrar en contacte amb evidències directes del fenomen que es vol estudiar, en aquest cas, la industrialització, i que aquestes són fonamentals en el procés d'aprenentatge. L'objectiu d'aquest aprenentatge, en el cas de les Ciències Socials, ha de ser que els alumnes entenguin com funcionen les societats i com es relacionen amb el medi i que aquestes relacions deixen unes evidències en el medi que nosaltres podem estudiar per entendre les societats passades.

Per una altra part, el fer una sortida didàctica en l'entorn habitual dels alumnes els possibilita conèixer millor la seva ciutat o context, ja que això els hi permet interpretar, avaluar críticament el seu entorn, adonar-se'n de les seves problemàtiques i conèixer el patrimoni de que es disposa per entendre el seu passat i, a la mateixa vegada, el seu present (García, 1994: 118).

Aquest patrimoni cultural ha de servir com a finestra al passat i el resultat de com l'ésser humà s'ha anat apropiant del territori i ha modificat el paisatge al llarg del temps. Per aquest motiu, aquest patrimoni cultural és l'evidència de com s'ha produït aquest procés. Així, és fonamental que els alumnes treballin directament amb el patrimoni cultural.

Els alumnes, de per sí, se senten motivats davant la possibilitat de realitzar una sortida didàctica, pel simple fet de que aquesta romp les dinàmiques habituals de l'aula. Per aquesta part, ja aconseguim una motivació inicial que ve

donada per aquest fet. Per l'altra, el docent l'ha de saber aprofitar per poder aconseguir els seus objectius: que aquesta serveixi als alumnes per aprendre (Garcia, 1994: 118). Aquesta altra motivació hauria de venir donada pel fet de que són els alumnes qui identifiquen problemes reals (es fan preguntes) i són ells mateixos els que han de trobar una possible resposta o solució a aquest problema (García, 2012: 159).

Perquè es dugui a terme aquest aprenentatge, mitjançant un itinerari didàctic, és fonamental que el docent aconseguixi que els alumnes posin en pràctica la observació sistemàtica i la reflexió crítica (García, 1994: 120), metodologia estretament relacionada amb el mètode científic, que és aquell que utilitzem tots els que defensem que la història i l'arqueologia són ciències per sí mateixes i que, com a tal, aquest és el seu mètode de treball. Aquesta és una altra idea que hem d'aconseguir que els alumnes compreguin: el com es genera coneixement en la història i l'arqueologia.

El docent s'ha d'encarregar de que els alumnes aprenguin a observar sistemàticament. Amb això volem dir que han d'aprendre a distingir i diferenciar elements i la informació que cadascun d'ells ens proporcionen, jerarquitzar aquesta informació i sistematitzar-la per poder realitzar una interpretació amb el conjunt d'aquestes informacions. A més, el poder veure directament els elements originals *in situ* permet als alumnes relacionar el passat amb el present i, alhora, comprendre'l (García, 1994: 122). Aquesta comprensió és fruit de la reflexió que es desprèn a partir de les preguntes que els alumnes fan a les evidències i de les que aquestes lis generen i que intenten respondre.

Per aquest motiu, el paper del docent en l'itinerari i durant les activitats que se'n desprenen no ha de ser el fer de guia turístic, sinó fomentar la participació i el debat enfocats en aspectes significatius d'allò observat (García, 1994: 124). Per això, la funció del docent és guiar els alumnes en el seu procés d'aprenentatge abans, durant i després de l'itinerari, de manera que els alumnes siguin els protagonistes del seu aprenentatge (García, 2008: 16). Pel docent, fer de guia en l'aprenentatge dels alumnes significa estimular el raonament a partir de l'observació, la classificació i l'analogia, per lo que les activitats haurien de ser de desafiament i descobriment (García, 2008: 18), fomentant la curiositat.

Per això, el docent ha de preparar materials, però que no estiguin explícitament estructurats (per donar llibertat a l'alumne i oferir-li la possibilitat de poder arribar al coneixement d'una manera diferent a la que el docent havia preestablert) (Benejam, 2003). Per una altra part, aquest també ha de matisar, restituir, corregir o completar el coneixement que van creant els alumnes, però mai oferir-li respostes tancades. Pilar Benejam expressa aquesta màxima amb les següents paraules: “*no hay que enseñar nunca lo que el alumno puede llegar a descubrir por sí mismo*” (Benejam, 2003). Però, a la mateixa vegada, el docent ha de guiar la mirada de l'alumne perquè reflexioni sobre nous aspectes del concepte, mitjançant les activitats proposades o amb les preguntes que estimulin la reflexió sobre aspectes concrets.

Alguns autors proposen plantejar la sortida didàctica com un projecte d'investigació en el que els alumnes elaborin les propostes, busquin les solucions i les valorin (García, 2008: 17-18). Així, la metodologia a utilitzar seria la de l'aprenentatge basat en problemes. Per això, els alumnes hauran d'interactuar amb el paisatge (percepció, observació, identificació, interpretació, etc. d'aquest) i tot això els hi servirà per fer reflexions crítiques que donaran lloc a l'aprenentatge (García, 2012: 158), juntament amb els seus companys. La clau de l'itinerari didàctic, per tant, és partir de les idees prèvies que tenen els alumnes i analitzar-les i posar-les a prova *in situ* durant l'itinerari (García, 2008: 19). D'aquesta manera es vol aconseguir que l'alumne sigui capaç d'entendre com es genera el coneixement i que pugui aplicar aquestes estratègies en un futur per conèixer altres conceptes o resoldre altres situacions (García, 2012: 160). Per això, és l'alumne qui hauria de dur la iniciativa en l'itinerari, realitzant propostes, preparant solucions a problemes i valoracions (García, 2012: 157).

Aquest aprenentatge per descobriment es basa en que els alumnes aprenen mitjançant les seves accions, decisions i en contacte directe amb la realitat, partint del que els alumnes coneixen i madurant aquestes idees mitjançant l'evidència directe (Benejam, 2003). Cada alumne reconstrueix en la seva ment un concepte a la seva manera i se'l fa seu, a partir dels seus coneixements previs i del debat reflexiu que pugui sorgir amb els seus companys (Benejam, 2003). Aquesta reflexió és fonamental, perquè si els alumnes es

queden en la observació, no arribaran a entendre en profunditat el fenomen que estem treballant en l'itinerari didàctic. Per això, s'ha d'anar més enllà. L'única manera per aconseguir-ho és que els alumnes pensin el per què es van produir els canvis les conseqüències dels quals resulten en el que estan observant, donant lloc a la interpretació i la valoració del fenomen (Benejam, 2003).

Pilar Benejam (2003) identifica 3 moments en un itinerari didàctic en que es pot produir aprenentatge significatiu:

- En la fase de presentació del fenomen o fet. Es treballa el punt de partida, la motivació inicial, el que saben els alumnes i com profunditzar en el coneixement.
- En la fase de transmissió. És el moment on l'alumne va creant el nou coneixement a partir del que sap i de les evidències que va observant i sobre les quals ha de reflexionar.
- El moment d'aplicació del coneixement adquirit (o desenvolupat). En aquest moment, poden aparèixer noves preguntes resultants d'aquesta acció que donaran lloc a noves reflexions que permetran ampliar aquest coneixement. A la mateixa vegada, també es posa a prova el coneixement adquirit.

Durant una sortida didàctica, és important que els alumnes aprenguin a interpretar el paisatge, entès com el resultat de les accions que l'ésser humà, duu a terme sobre el medi (Susquets, 1993; Broghi, 2010: 96). Això permet treballar com els humans s'han anat apropiant del territori i com l'han anat modificant al llarg del temps. D'aquesta manera, la ciutat es pot considerar un museu a l'aire lliure, ja que és en ella on hi podem identificar les evidències de la seva evolució i, per tant, també de la seva societat (Broghi, 2010: 97).

Per això, és fonamental que es alumnes aprenguin a llegir aquest paisatge (Susquets, 1993), en el nostre cas, urbà. Una lectura formal es pot fer mitjançant l'elaboració d'un corquis on hi apareguin tots els elements que els alumnes hi aprecien (volums, formes, línies, colors, etc.). Una vegada analitzat aquest espai i representat analíticament en un dibuix, es poden dur a terme comparacions

amb fotografies per comprovar si aquest espai ha estat modificat i, en cas afirmatiu, com.

D'aquesta manera, els itineraris didàctics, ben programats i donant protagonisme a l'alumne en el seu aprenentatge, permeten als alumnes desenvolupar i practicar les competències bàsiques que preveu la LOMCE mitjançant l'aplicació dels continguts que preveu el Currículum oficial.

Per una altra part, aquest tipus d'aprenentatge va intrínsecament relacionat amb l'atenció a la diversitat, ja que cada alumne actua en funció de les seves capacitats i grau de maduresa (García, 2012: 159). De cara a atendre la diversitat, el docent ha de realitzar la mateixa feina que amb la resta d'alumnes: guiar el procés constructiu del coneixement progressivament (García, 2008: 21), mitjançant les preguntes que consideri necessari en funció dels raonaments que va fent l'alumne identificat com a NEE dins el seu grup i també en el gran grup.

Finalment, també cal destacar que les sortides didàctiques, a més de les possibilitats que ofereix respecte l'aprenentatge significatiu, també permet treballar la convivència entre els alumnes i dels alumnes amb els docents, fomentant el companyonia, la col·laboració entre iguals i la inclusió, fomentant d'aquesta manera, el treball en equip (García, 1994: 124).

2.1.1. Els itineraris a la Inca industrial.

A Inca s'han fet diversos itineraris per mostrar el patrimoni industrial de la ciutat, però cap d'ells ha estat enfocat a un públic adolescent, sinó que estan més lligats a la difusió del patrimoni per aquelles persones que hi estan interessades.

Alguns exemples són els "Itineraris urbans per la ciutat d'Inca" (Rayó, 1993), que es centra el patrimoni immoble arquitectònic. Es tracta de dues propostes d'itineraris on es poden veure els principals exemples de cases d'industrials historicistes, modernistes, regionalistes i racionalistes. També s'inclou el patrimoni eclesiàstic de la ciutat.

Per una altra part, l'Ajuntament d'Inca també ha organitzat un seguit de visites guiades per la ciutat. Pel que fa al període històric que tractem, el segle XIX i XX, hi trobem específicament dues rutes: “El Modernisme a Inca” (<http://portal.incaciutat.com/wp-content/uploads/ct-visites-guiades-inca-03.pdf>) i “La indústria inquera del calçat” (<http://portal.incaciutat.com/wp-content/uploads/ct-visites-guiades-inca-02.pdf>). Aquestes es presenten en format de fullet informatiu amb la informació sobre les diferents aturades i la persona que realitza l'individu pot llegir aquesta informació mentre realitza l'itinerari.

Finalment, alguns dels itineraris disponibles més actualitzats són els que ofereix ara l'Ajuntament d'Inca en la seva actual secció “Inca turística”. Respecte a la cronologia que tractem, destaca la “Ruta del calçat” (<http://incaturistica.es/rutes-amb-encant/ruta-del-calcat/>, consultat el 5/VII/2018), que és la que més es pot relacionar amb els continguts que tractem en aquesta proposta. Pel que fa a la nostra opinió, aquesta és bastant pobre, ja que tan sols inclou una visita al Museu del Calçat i a un seguit de tendes amb finalitat comercial, però que no mostren en realitat el patrimoni industrial de la ciutat ni proporcionen informació d'interès per entendre el moment històric.

2.2. El museu com a recurs didàctic.

Hem considerat pertinent fer una petita síntesi sobre la utilitat dels museus com recurs didàctic, ja que una de les estacions del nostre itinerari és el Museu del Calçat d'Inca, com veurem més endavant.

El Museu, segons el Consell Internacional de Museus (ICOM), es defineix com a “una institució sense finalitat lucrativa, permanent, al servei de la societat i del seu desenvolupament, oberta al públic, que adquireix, conserva, investiga, comunica i exposa el patrimoni material i immaterial de la humanitat i el seu medi ambient amb finalitats d'educació, estudi i esbarjo” (ICOM, <http://icom.museum/la-vision/definicion-del-museo/L/1/>).

Així, també responsables d'institucions museístiques han defensat que l'educació és una de les raons de ser dels museus (Hooper-Greenhill, 1998, 25).

Des d'aquest paradigma, molts museus han començat a realitzar programes per atendre l'alumnat de les escoles.

Aquests programes específics inclouen tant l'educació formal (dins el món de l'escola reglada) com la informal (visites d'alumnes amb els seus pares, amb associacions juvenils, etc.). Els museògrafs i didactes que confeccionen aquests programes han de construir un llenguatge i desenvolupar una transposició didàctica del discurs museogràfic perquè aquest pugui ser comprensible pels alumnes, fent-lo accessible (Hernández, 1998; Fernández, 2003). Tot i això, en el cas de l'aprenentatge informal, al no estar regit per un Currículum i uns continguts preestablerts, permeten als alumnes autoexplorar més pel seu compte i trobar una motivació més intrínseca, indagant sobre allò que realment els interessa (Asensio i Pol, 1998), i no tant sobre els continguts que les institucions volen inculcar.

Per això, s'han desenvolupat diversos formats d'aprenentatge englobats dins programes específics, que volen ser més propers a l'alumnat i fer-lo el protagonista (Fernández, 2003), com ara tallers, jocs amb orientacions en els que els alumnes han de desenvolupar continguts per sí mateixos, demostracions i dramatitzacions (Asensio i Pol, 2003). Molts de museus també han optat per fer accessible part de la col·lecció als alumnes de manera que aquests hi tinguin accés directe. Per això, es fan una selecció d'aquells objectes originals que siguin més útils pel procés d'aprenentatge dels alumnes (Asensio i Pol, 2003). Alguns museus també aprofiten les noves tecnologies per fer comprensibles les seves peces i recrear el seu context (Asensio i Pol, 2003). Tot i això, s'ha de tenir molt clar quin són els objectius didàctics i fer una bona programació de les activitats. Si aquestes no estan conjuntament ben planificades i es tenen uns objectius clars del què es vol aconseguir, per molt modernes que siguin les activitats, aquestes no contribuiran a que els alumnes aprenguin.

Molts de docents, per enriquir les seves unitats didàctiques, incorporen la visita a un museu per completar els continguts que s'han anat tractant a l'aula. Les activitats que es desenvoluparan en el museu ha de partir del que ja saben els alumnes i, a partir d'aquests, incorporar nous coneixements. Aquestes han de fer que l'alumne interactuï amb el seu entorn i que es comprometi amb

l'activitat, de manera que pugui aprofitar la visita el màxim possible (Antoranz, 2001: 56). Un cop desenvolupades aquestes activitats, és recomanable avaluar l'alumnat, per veure què ha après i si ha aconseguit assolir els objectius marcats prèviament, avaluar el material utilitzat, de cara a considerar si algun recurs no ha estat del tot útil o com millorar-los i veure com s'han relacionat amb els objectius inicials, i el desenvolupament de la visita (del conjunt de la programació) (Antoranz, 2001: 57).

Alguns investigadors recomanen la incorporació de les noves tecnologies com a mitjà per comunicar el seu discurs als visitants (Broghi, 2010: 94). Aquestes tenen un enorme potencial, però amaguen el perill de que, a vegades, pareix que l'autèntica protagonista és la tecnologia en sí i no tant el missatge que és vol transmetre als alumnes i al públic en general.

A l'hora de treballar un museu amb els alumnes, el primer que s'ha de fer és situar els alumnes, en el sentit de que puguin observar l'espai i entendre amb que es trobaran a l'hora de realitzar les activitats programades. En aquesta fase, als alumnes se'ls hi ha de proporcionar una base d'orientació per entendre com s'han de desenvolupar les activitats proposades (Domínguez *et al.*, 1999: 31).

Hi ha metodologies diferents de treballar el patrimoni d'un museu des de la seva didàctica. Aquestes es poden agrupar en: les que parteixen del mètode inductiu i les que ho fan des del mètode deductiu. Les primeres parteixen de peces concretes del museu per arribar a conceptes més generals (García *et al.* 1980: 92). Aquestes inclouen activitats com anàlisi de peces concretes, classificació, relació amb altres peces similars, seriació cronològica i valorar la seva importància dins el conjunt i el seu significat dins el fenomen estudiat (García *et al.* 1980: 92-93). En realitat, aquestes són les diferents etapes en que es realitza una recerca científica, de manera que els alumnes poden sentir com treballa científicament un arqueòleg, historiador, historiador de l'art, etc. per generar el coneixement sobre la matèria.

Per una altra part, trobem les metodologies englobades dins el mètode deductiu, que parteixen del coneixement que ja es té sobre el fenomen cultural per interpretar les peces. Aquest mètode serveix per estudiar com encaixar una

peça dins una cultura o posar a prova el coneixement que es té sobre ella (García *et al.* 1980: 94).

Per treballar al museu amb els alumnes, alguns investigadors proposen l'elaboració de fitxes didàctiques que els alumnes hauran de desenvolupar *in situ* per treballar i comprendre les peces que estan treballant (García *et al.* 1980: 95). Aquestes han de proposar activitats que es desprenguin de la peça que es vol treballar. A més, entre aquestes activitats, es pot incorporar informació sobre les peces o el seu context que ajuda a comprendre millor l'activitat i serveix com a fil conductor (García *et al.* 1980: 99-100).

Alguns autors defensen que prèviament a la visita del museu, s'ha de treballar el contingut que es desenvoluparà durant la visita, per donar sentit i interrelacionar les peces o els elements que hi trobaran (García *et al.* 1980: 189-190). Nosaltres, en canvi, defensem que són els alumnes, a partir del que coneixen del context i de les evidències que proporciona el museu, que poden elaborar el propi discurs històric, essent guiats sempre per la figura del docent. La clau és que els alumnes entenguin quina és la informació que les peces proporcionen en la formació del discurs històric i les possibilitats de coneixement que aporten (García *et al.* 1980: 193).

Totes les activitats que es realitzen en el museu han de ser avaluades. Això no vol dir que el resultat d'aquesta avaluació es vegi representat en la nota final de la matèria, sinó per entendre la capacitat d'atenció de l'alumne, de sintetitzar informació, de resoldre problemes, de la obtenció i comprensió de la informació, entre altres aspectes.

Pel que fa a aquells museus relacionats amb la industrialització i la història contemporània, en l'àmbit educatiu, a nivell nacional, destaca el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya (MNACTEC), a Terrassa. Aquest museu disposa de programes educatius específics per a tots els nivells: des d'infantil fins nivells universitaris, passant per altres estudis més tècnics. Dins aquests programes destaquen, en l'àmbit de les Ciències Socials, els itineraris que inclouen la visita al museu, on es fan demostracions del funcionament d'algunes màquines (<http://www.mnactec.cat/ofertaeducativa/fitxa/el-proces-textil/>, <http://www.mnactec.cat/ofertaeducativa/fitxa/itinerari-pel-patrimoni-industrial-de->

[terrassa/](#), consultat el 29/VI/2018). A més, de la visita i la realització d'activitats sobre el patrimoni industrial, també se'n realitzen altres específics per assignatures com Tecnologia, Física i Química, etc. Els objectius que ofereix aquest museu es poden agrupar, per una part, en l'àmbit científic-tecnològic i, per una altra part, en l'àmbit històric-social. El primer inclou el tractar la relació entre l'ésser humà i la naturalesa, les fonts d'energia i el funcionament tècnic de les màquines. El segon àmbit inclou el fenomen social de la industrialització i el seu impacte en la societat, amb objectius secundaris de reforçar la identitat de la comunitat i explicar el procés d'industrialització a Catalunya (Casanelles i Fernández, 1994: 53).

A nivell didàctic, l'objectiu principal del seu programa educatiu és mostrar la realitat del passat industrial català, la seva història de la industrialització i el patrimoni industrial, sense deixar de banda la realitat actual i una visió de futur (Casanelles i Fernández, 1994: 56). Per aconseguir-ho, els programes giren entorn tres grans eixos: 1) comprendre diacrònicament la relació entre el paisatge i el medi, incloent les arrels històriques i l'herència cultural, elements constitutius del patrimoni industrial; 2) fomentar el coneixement i comprensió del canvi tecnològic, dels fenòmens migratoris, l'economia, l'organització social, de l'evidència, de l'ocupació i transformació de l'espai, dels canvis culturals, etc. amb una metodologia que permeti la interdisciplinarietat; 3) desenvolupar procediments vinculats a la observació, la investigació i la interpretació de les evidències perquè els alumnes puguin conèixer i comprendre la multiplicitat de relacions mitjançant els objectes estudiats (Casanelles i Fernández, 1994: 56).

Els materials didàctics que el MNACTEC proporciona són: 1) els quaderns didàctics i de difusió, que introdueixen gradualment l'estudi d'edificis, energies, tècniques, processos productius, etc., acompanyat d'esquemes, dibuixos, etc.; 2) material fotocopiabla pels centres i 3) un seguit d'itineraris didàctics estructurats en diferents nivells de complexitat (Casanelles i Fernández, 1994: 58).

A nivell internacional, un dels primers museus sobre industrialització més potents que trobem és el d'Ironbridge, a Gran Bretanya. Aquest compte amb la recreació fidedigna d'un poble industrial sencer, amb les seves fàbriques i

compta amb una gran quantitat de material didàctic específic per diferents edats per conèixer aquesta etapa tan important en la història britànica (<https://www.ironbridge.org.uk/learning/school-visits/#downloadable-resources>, consultat el 29/VI/2018). A més, el museu ofereix la possibilitat de planificar anteriorment els tallers d'activitats amb visites a espais concrets, de cara a que l'experiència d'aprenentatge estigui el més planificada possible i es puguin combinar diferents aspectes que ofereix el museu.

3. CONTEXT HISTÒRIC

3.1. La industrialització

La industrialització va significar “una revolució social que canvià totalment la societat” (Casanelles, 2006: 20). Des del Neolític, la base econòmica de la societat era l'agricultura i la ramaderia (Casanelles, 2006: 22), tot i que progressivament es va anar desenvolupant un component artesanal. Així, la Revolució Industrial fa referència a les transformacions que eliminaven les limitacions en la productivitat, augmentaven els beneficis i el capital dels industrials, modificaven les relacions laborals, el treball de la mà d'obra i l'assignació de recursos, l'organització social i política, l'equilibri internacional del poder i la riquesa i la cultura (Cerdà 2003: 77). L'objectiu era aconseguir els majors beneficis amb el menor cost possible (Cerdà 2003: 79), fet que donarà lloc al desenvolupament tecnològic i les màquines.

A nivell global, aquest fenomen s'origina a Anglaterra a finals del segle XVIII i, a partir de la zona de Lancashire, es va estenent per l'Europa Occidental i els EUA (Cerdà 2003: 77 i 79; Villares i Bahamonde 2012: 21). A mesura que es va anar estenent la industrialització, associada al model econòmic capitalista, es van unificant les economies i la interdependència entre regions, a la vegada que s'anaven internacionalitzant els mercats. A partir d'ara, allò central, sobre el que gira l'economia, la política i la societat és el capital, ja que aquest organitzarà el treball, la producció i els intercanvis (Hobsbawm, 1998: 72). Qui posseïa aquest capital era la burgesia industrial, per lo que anirà agafant de cada vegada

més poder polític i l'enllaçarà amb el poder econòmic per desenvolupar polítiques favorables al capital.

El canvi econòmic que va significar la Revolució Industrial va afectar a tots els espais i aspectes de la vida de les persones que la van viure. Les fàbriques i la mecanització del camp va donar lloc a la proletarització dels treballadors (Cerdà 2003: 88). Aquests treballaven a jornal i no necessitaven coneixements tècnics per fer funcionar les màquines o realitzar feines molt mecàniques. A més, el treballador, a diferència del sistema artesanal, ja no era propietari de les seves eines o màquines: és l'industrial el propietari dels mitjans de producció, de les matèries primeres i del producte final. Aquestes noves relacions laborals van tenir unes conseqüències socials, econòmiques i polítiques fonamentals.

La nova societat que va sorgir a partir de la industrialització, com hem vist, dóna especial protagonisme als industrials, que, a causa del seu poder econòmic, s'imposaren en la vida política per impulsar lleis que afavorissin el moviment i acumulació de capital i creessin unes relacions laborals favorables als seus interessos (mà d'obra sotmesa i precaritzada) (Cerdà 2003: 106). Per una altra part hi trobem la noblesa terratinent, que amb la caiguda de l'Antic Règim ja no podia fer valer els seus privilegis sobre la nova classe d'industrials. Dins aquest grup hi trobem la noblesa que va aconseguir posar en marxa la mecanització de les seves finques i les explotava mitjançant el treball dels jornalers.

Un altre sector social que va aparèixer són els obrers industrials. Aquests, a diferència dels antics artesans, ja no eren els propietaris dels mitjans de producció (abans havien estat les eines, després ho foren les màquines). Aquest grup social es va veure constantment perjudicat per les polítiques laborals que s'anaven impulsant i s'organitzaren políticament (sindicats i partits polítics) i econòmicament (caixes de resistència per fer front a vagues, malaltia o despeses que els obrers no poden afrontar) per fer front a la seva situació. Paral·lelament als obrers industrials, hi trobem els jornalers al camp. Aquests treballaven majoritàriament en finques que es van mecanitzant. Tampoc eren els propietaris dels mitjans de producció. Molts d'aquests jornalers havien estat pagesos que

tenien petites propietats però que amb el nou sistema capitalista no podien fer front a la producció de les grans finques mecanitzades, que feien que els preus de venda dels productes baixessin. Al no poder fer front a aquestes baixades de preus, molts acabaren venent les finques als terratinents o s'havien de llogar com a jornalers per poder tenir un sou amb el que subsistir. A la mateixa vegada, bona part d'aquests pagesos foren els que emigraren a les ciutats industrials per treballar a les fàbriques com a obrers industrials.

A nivell polític, a partir de les revolucions liberals que havien tingut lloc a finals del segle XVIII i el XIX, es van anar creant règims liberals parlamentaris on agafen poder els burgesos industrials enriquits. Era la capacitat econòmica dels individus la que determinava la participació política. D'aquesta manera es crearen els partits liberals, alguns dels quals són més conservadors i altres més progressistes, però tots buscaven el manteniment del nou *stablishment* liberal capitalista que permetés el desenvolupament de les seves activitats econòmiques.

Per una altra part trobem que els obrers industrials i jornalers es veren greument perjudicats per aquestes polítiques laborals i econòmiques, ja que tan sols disposaven de la seva força de treball a canvi de salaris molt baixos. A més, la mecanització de les fàbriques i el camp feia que els industrials no necessitessin mà d'obra especialitzada, de manera que era molt fàcil acomiadar un obrer considerat rebel i que se'n contractés un altre. A més, la mateixa mecanització feia que de cada vegada els obrers fossin menys necessaris, perquè el treball el feien les màquines, per lo que els industrials disposaven d'una àmplia oferta de mà d'obra. Front aquesta situació desavantatjosa, sorgiren noves teories polítiques basades en la igualtat dels individus i el repartiment de la riquesa, especialment el Socialisme -Comunisme i l'Anarquisme, amb totes les seves variants. Arrel d'aquestes ideologies polítiques es van anar desenvolupant partits i sindicats que defensaven els interessos dels obrers mitjançant les protestes i les vagues, mitjans amb els que intentaven influir tant en les decisions polítiques com en les relacions laborals amb industrials concrets (per exemple, contra una decisió d'un industrial front els seus treballadors). A més, en algunes d'aquestes associacions els obrers també aportaven un quantitat del seu sou per

fer front a malalties, acomiadaments o mobilitzacions, ja que els industrials tan sols pagaven les hores de treball o els productes fabricats en un període de temps determinat.

La industrialització també transformà enormement el paisatge urbà i rural. Va ser en les ciutats on es va produir la concentració de les fàbriques. Aquesta unitat productiva implicà un nou tipus d'edifici de grans dimensions inexistent fins aleshores. A partir de llavors va ser aquest edifici el que dominà la fisonomia de les ciutats. La seva construcció implicà el desenvolupament de noves barriades poblades de fàbriques, a les afores de les ciutats i el desenvolupament de tota la infraestructura necessària pel seu desenvolupament (Cerdà 2003: 101).

Dins tota aquesta infraestructura també s'ha de parlar de tot allò relacionat amb les fonts d'energia per posar en funcionament la maquinària de les fàbriques. La primera font d'energia que es va utilitzar fou la hidràulica, per lo que les primeres fàbriques, generalment, se situaren vora els cursos d'aigua. Però ràpidament es van idear noves fonts d'energia, com el vapor i les turbines hidràuliques i, més endavant, s'utilitzaren el carbó i el petroli per generar electricitat (Cerdà 2003: 88-89). De fet, l'ús de l'electricitat representà tota una revolució en la maquinària de treball, per lo que a aquesta nova etapa se li ha donat el nom de Segona Revolució Industrial. Sobretot a partir de l'ús del carbó i el petroli per engegar els motors de combustió, es crearà una dependència d'aquelles zones industrialitzades que no tenen aquests recursos d'aquelles que sí que els disposin, creant una economia de cada vegada més internacionalitzada, per la compra-venta de productes (Cerdà 2003: 88-89).

Per una altra part, els industrials, a causa del seu enriquiment, es construïren noves cases en barris més adequats al seu estatus social, donant lloc als eixamples. Aquests habitatges es construïren en els nous estils arquitectònics i decoratius del moment, sobretot el Modernisme, que caracteritzà els habitatges de luxe d'aquesta època.

Per una altra part, el treball fabril requeria mà d'obra per fer funcional les màquines. Aquesta provenia, sobretot, dels pagesos del camp del voltant de les ciutats i dels nuclis urbans veïns que veren en les fàbriques la manera d'aconseguir un treball aparentment més rentable, ja que, amb el nou model

econòmic, el treball en les finques de les quals eren propietaris ja no era rentable. L'arribada d'aquesta gran quantitat de treballadors va fer que les ciutats s'anessin densificant. Les administracions municipals, en un primer moment, no desenvoluparen plans urbanístics per acollir aquesta nova població. Això donà lloc a habitatges molt petits, en condicions insalubres (Cerdà 2003: 102) que contrasten enormement amb els grans habitatges desenvolupats en els eixamples de les ciutats, destinats a la burgesia industrial. Una de les causes de que els habitatges dels treballadors siguin tan precaris és el fet de que el sòl urbà es dispararà pel fet de que les ciutats en s'anaven omplint de treballadors industrials.

Un altre element de canvi en la planificació de les ciutats era l'objectiu d'aconseguir el seu funcionalisme. Per això, juntament amb la construcció de nous barris industrials i residencials, també es tomaren muralles, es modificaren els cascs antics, s'eixamplaren i s'alinearen carrers i se'n construïren de nous (Cerdà 2003: 112).

El camp, per una altra part, amb l'eliminació de les estructures preindustrials de l'Antic Règim (feus i terres comunals), va passar a explotar-se segons els nous paradigmes del capitalisme, amb nous mètodes d'explotació, donant lloc a nous cultius i a l'inici de la mecanització per obtenir una major producció i reduir els preus dels productes. Els nous grans propietaris terratinents (burgesos enriquits) havien comprat aquestes terres gràcies a les desamortitzacions que es dugueren a terme durant el segle XIX, amb les que es posaren en venta una immensa quantitat de terres que havien format part del patrimoni de l'Església, municipis, ordres militars, cofaries, etc. (Cerdà 2003: 108). Per una altra part, com hem explicat més amunt, la poca capacitat econòmica dels pagesos no permetia que aquests poguessin explotar les seves terres amb un preu tan competitiu com ho feien els terratinents (Cerdà 2003: 97), de manera que acabaren venent les seves finques i es llogaran com a jornalers al camp o a les fàbriques. Aquesta situació beneficià també als grans propietaris agraris, perquè tingueren un enorme mercat tant a les ciutats, establint una nova relació entre el camp i la ciutat, com en el mercat exterior (Cerdà 2003: 98).

Per una altra part, la necessitat de carbó, minerals i altres matèries primeres pel desenvolupament de les fàbriques també transformà notablement el paisatge, sobretot en els indrets on es troben aquests recursos (Cerdà 2003: 98), a causa de la desforestació per posar en marxa les màquines de vapor, l'extracció de carbó i els minerals, entre altres. Els mitjans de comunicació també alteraren notablement el paisatge. En primer lloc hi trobem els canals i, més endavant, els ferrocarrils. Ambdós sistemes requeriren de la construcció de tota una nova infraestructura de xarxes de comunicació, ports i estacions d'arribada de productes i sistemes de redistribució que alteraren substancialment el paisatge i el convertiren en un paisatge industrial (Cerdà 2003: 109).

De fet, els ferrocarrils tingueren una importància cabdal en el transport de les mercaderies (productes elaborats i primeres matèries). A mitjans segle XIX, les xarxes ferroviàries ja s'han esteses per tota la Europa Occidental connectant els principals ports, nuclis industrials i mercats. El ferrocarril també va revolucionar la mobilitat, acurtant els temps de transport de persones i mercaderies d'un indret a un altre (Hobsbawm, 1998: 65). Aquesta revolució en els mitjans de transport va ser tan important que l'explotació de la xarxa ferroviària en sí mateixa ja generava molts de beneficis. D'aquesta manera, amb l'increment de la producció gràcies a la mecanització i les noves formes de treball juntament amb la revolució dels mitjans de transport, a partir de mitjans segle XIX, sobretot a Europa Occidental i als EUA, mai s'havien transportat ràpidament i amb tanta facilitat tants de capitals entre indrets diversos. De cada vegada més se superaven les limitacions geogràfiques i el món, de cada vegada més, estava més interconnectat (Hobsbawm, 1998: 72).

3.2. La industrialització a Inca

La industrialització a Inca començà a finals del segle XIX, un cop s'aboliren els gremis i es liberalitzà la producció (Pieras 1994: 118). El sistema gremial era un sistema productiu hermètic basat en la jerarquia mestre, oficial i mosso. El mestre era el propietari del taller, dels mitjans de producció i de les primeres matèries i era qui n'obtenia els beneficis. Els oficials eren treballadors experts en la manufactura que es realitzava en el taller i treballaven a canvi d'un

sou, un cop completada la seva formació. El darrer esglaó eren els mossos o aprenents, que no percebien cap sou ja que estaven en procés de formació. Cada gremi, format pels artesans de cada ofici, tenia uns estatus que regulava la competència controlant la producció, el nombre de treballadors en cada taller i establia un preu als productes i el control de qualitat (Córcoles, 2000: 12; Moreno, 2010).

A finals del segle XIX, es va produir un gran creixement en l'artesanat del tèxtil i de la pell, tot i que el sector econòmic que movia més capital, en aquest moment, seguia essent la vinya, que va sobreviure fins els anys 30 del segle XX, moment en que començà a decaure definitivament (Córcoles, 2000: 10). L'artesanat, de cada vegada, va començar a contractar més jornalers per augmentar la producció. Aquest fet va fer que una part important dels jornalers que treballaven al camp es traslladin a les ciutats, on hi havia els tallers, donant lloc a la concentració d'obrers (Pieras, 1994: 118; Córcoles, 2000: 12). Aquests tallers artesanals, sobretot a partir del 1888, començaren a mecanitzar-se i, a partir del 1910, ja trobem els primers tallers on es dividia el treball en la cadena productiva del calçat, com en el taller d'Antoni Fluixà (Córcoles, 2000: 12). A més, part d'aquest treball el realitzaven obrers a domicili, per completar les seves jornades laborals (Pieras, 1994: 120), donant lloc a l'economia submergida. A partir d'aquest moment, els tallers poc a poc s'anaren mecanitzant i la divisió del treball en el procés productiu de cada vegada era més marcada. A la mateixa vegada, l'especificitat de les màquines va fer que els obrers-jornalers no necessitin coneixements tècnics per poder treballar amb elles (Pieras, 1994: 119).

La particularitat del cas d'Inca era que els empresaris es beneficiaven del treball domèstic. Aquest implicava un risc d'inversió menor que les fàbriques, ja que, en moments de baixa productivitat, se'n podia prescindir fàcilment. Per una altra part, aquest tipus de treball permetia als obrers complementar els seus salaris. Dins aquest treball domèstic va destacar, sobretot, el treball de les dones. Aquesta característica va ser una constant durant tot el segle XX (Pieras, 1994: 120).

La mecanització, que es va desenvolupar sobretot en els anys 20, va permetre augmentar la producció, reduir els costos en mà d'obra i que aquesta, al ser menys especialitzada, també rebés uns salaris més baixos (hi havia molta disponibilitat d'obrers, ja que molts de pagesos es van anar traslladant cap a Inca) (Pieras, 1994: 119). El detonant perquè s'expandís la mecanització dels tallers en aquesta època va ser la Primera Guerra Mundial. Els industrials inquers aprofitaren aquest moment per produir i exportar el calçat que utilitzava l'exèrcit francès durant el conflicte (Córcoles, 2000: 12). Amb això, aquest va beneficiar enormement els industrials i és en aquest moment que comencem a trobar les primeres vagues importants a Inca, perquè els obrers exigeixen l'augment dels seus salaris (Pieras, 2000: 146). Tot i això, en els anys 20 encara trobem una quantitat important de tallers artesans, que conviuen amb els mecanitzats (Pieras, 2000: 146). D'aquesta època destaca la construcció de la fàbrica de Can Ramis (fàbrica tèxtil i, posteriorment, de pell), que tractarem en l'itinerari.

Cap els anys 30, es reduïren el nombre de tallers, tot i que la quantitat de treballadors de la pell i el tèxtil augmenten enormement. Això es deu a que els tallers que sobreviuen s'engrandeixen i es converteixen en autèntiques fàbriques, situades a les afores d'Inca, com la de Can Melis. N'hi arribà a haver 18 el 1934 (Pieras, 2000: 146). Durant la primera mitat dels anys 30 i fins la Guerra Civil, la indústria es va estancar. Però a partir del 1937, en ple conflicte, es va produir un creixement espectacular de la producció i un gran enriquiment dels industrials. Això es deu a que a Inca es fabricava calçat pels soldats de l'exèrcit franquista (Pieras, 2000: 147). A més, com que bona part dels homes havien estat enviats als fronts de guerra, un 45% de la mà d'obra industrial era femenina (Pieras, 2000: 148). A partir d'aquest moment, el règim franquista desenvolupà unes lleis laborals molt favorables als industrials i en detriment dels drets laborals dels obrers industrials: es prohibiren els sindicats, s'allargaren les jornades laborals, etc. Això, juntament amb la guarnició d'infanteria instal·lada a Inca des del 1904 (Gual, 2000: 36), va fer que el moviment obrer quedés arraconat durant la primera etapa del franquisme.

Els anys 40 vengueren marcats per la forat crisi i per les polítiques autàrquiques que, al no haver-hi pràcticament mercat intern, la producció es va

veure fortament reduïda. Tot i això, com havia passat en la Primera Guerra Mundial, els industrials aprofitaren la Segona Guerra Mundial per proveir calçat a les forces bel·ligerants (Llabrés 2000: 14). Per aquest motiu, en el cas d'Inca, la crisi de la Postguerra fou una mica més bona de dur pels industrials inquers, tot i l'enfonsament del mercat intern. Aquest fet es reflecteix en obres com la reforma del Teatre Principal (1945), l'ampliació de la barriada de Crist Rei (per acollir la immigració obrera que va venir a treballar a les fàbriques) i altres barriades, la prolongació de la Gran Via (barri industrial) i Reis Catòlics i la desviació de la carretera de Palma cap a les afores (cap el sud), a més d'obres per reformar al centre de la ciutat (Llabrés 2000: 14).

Fins el 1955 no hi va haver una recuperació i estabilització econòmica gràcies a l'obertura als mercats exteriors després de l'autarquia. Gràcies al finançament estatunidenc, es van obtenir nous béns d'equip (maquinària moderna) i noves matèries primeres importades. Tot això va anar acompanyat de la recerca de nous mercats per part de la Comissió Nacional de Productivitat Industrial (CNPI) (Pieras, 2017: 133). D'aquesta manera, va començar l'exportació de calçat inquer cap els EUA i molts industrials inquers anaven a les fires estatunidenques (Chicago, etc.) per promocionar aquest producte i per veure com es treballava en aquests indrets per importar les tecnologies i les formes de producció (Pieras, 2017: 134). Pel que fa al camp, va ser en aquest moment quan va començar el boom de la mecanització del camp, tot i que aquest fenomen ja s'havia iniciat en els anys 30, però s'havia vist interromput per la Guerra Civil. A partir d'ara, comença a créixer el nombre de tractors autopropulsats (Binimelis i Ordinas, 2015: 88).

Aquesta procés es va anar desenvolupant durant els anys 60, en que es va arribar a la fase de maduració. Tot i la bonança econòmica del moment, la forta competitivitat entre els industrials inquers va fer que mai es posin d'acord per dur a terme iniciatives que asseguessin l'estabilitat del sector i, així, aconseguir major competitivitat (Pieras 2017: 135). En aquests moments, la part més important de l'activitat industrial mallorquina es trobava a Inca, ja que a Palma, amb el turisme, va agafar moltíssima força el sector serveis, que va anar desplaçant la indústria. A Inca, en canvi, les exportacions de calçat cap a

l'estranger no aturaren de créixer fins els anys 70 (Pieras 2017: 142). A la mateixa vegada, amb l'inici del turisme, bona part dels beneficis industrials es destinaren cap el sector serveis, donant lloc a la diversificació econòmica dels capitals industrials (Pieras, 2000: 119).

Aquesta situació canvia cap els anys 70, moment en que a Inca s'inicia, poc a poc, la desindustrialització, sobretot a partir de la crisi del petroli (1976-1977), quan els EUA comencen a tancar les portes a la importació de sabates mallorquines. A més, les primeres matèries utilitzades per la fabricació del calçat s'encariren i els industrials començaren a tenir dificultats per accedir al crèdit (Pieras i Vives, 1997: 16). A més, un cop acabada la Dictadura, va ressorgir el moviment obrer. El 1977, a nivell nacional s'aconseguí un conveni laboral del sector de la pell favorable a algunes reclamacions obreres (reducció de la jornada laboral, 100% dels salaris en cas d'incapacitat laboral transitòria, sou mínim de 7500 pessetes setmanals i igualtat per la dona) (Pieras i Vives, 1997: 17). En aquest moment, els industrials ja no estaven emparats sota la Dictadura franquista i el sindicalisme vertical, que els hi era favorable ja que silenciava la massa obrera (Pieras i Pieras, 2000: 183).

La crisi econòmica provocà la crisi en el sector industrial inquer i les fàbriques començaren a tancar. Això desembocà en un enorme creixement de l'atur (Pieras i Vivies, 1999: 18). EL 1981, des del govern central, s'intentaren aplicar mesures per controlar la situació, comuna en totes les ciutats on s'havia desenvolupat la indústria de la pell, amb el Pla de Reconversió del Sector del Calçat (Pieras i Vives, 1999: 19). Però en el cas d'Inca, aquestes mesures tan sols van tenir un efecte provisional, ja que no s'aconseguien aturar els tancaments entre els anys 80 i 90. De fet, entre el 1980 i el 1990 es passaren de 8700 obrers industrials a 3800 (Córcoles, 2000: 16-17). Per intentar superar aquesta crisi, els industrials proposaren mesures com devaluar la pesseta, ajudes a l'exportació, jubilacions anticipades i facilitats per reduir les plantilles d'obrers en períodes de manca de treball. Per una alta part, els sindicats proposaren mesures més estructurals de cara a reconstruir el sector. Això passava per reordenar l'estructura productiva, les indústries auxiliars, potenciar el disseny i el màrqueting (valor afegit al producte). Aquestes mesures s'havien

d'aconseguir mitjançant programes de finançament específics. Però tot i això, una vegada aplicats, els sindicats denunciaren que bona part del industrials aprofitaven aquestes reformes per reduir costos (reduint les plantilles) i augmentar els seus beneficis i deixant part de la producció en l'economia submergida (treball domèstic) (Pieras i Vives, 1997: 18). Tot això va desembocar en un gran malestar social.

Avui en dia, queden molt poques fàbriques obertes i la majoria de la població inquera es dedica al sector serveis en les zones turístiques mallorquines i a la construcció (Córcoles, 2000: 17).

Pel que fa a les fonts d'energia en les fàbriques d'Inca, aquestes foren variades. La més antiga va ser la motriu, que funcionava mitjançant politges i de transmissió. Posteriorment, aquests sistemes foren substituïts per motors elèctrics (Rebassa *et al.* 2015: 171). Per una altra part tenim les fàbriques que funcionaven amb les màquines de vapor (sobretot les tèxtils), que durant els anys 20 es van anar substituint per màquines elèctriques. La substitució de les grans màquines de vapor per motors elèctrics va permetre alliberar els espais i reorganitzar els espais productius (segons el procés productiu normal de la sabata), juntament amb la reestructuració dels magatzems de carbó i combustibles i les xemeneies de les fàbriques (Pujalte, 2006: 112). A partir d'ara, cada màquina tenia el seu petit motor individual que permet un millor control de l'energia (Pujalte, 2006: 130).

Inca disposava de la seva pròpia central elèctrica. El 1905, l'empresari Antoni Bibiloni va crear l'elèctrica Antoni Bibiloni i Cia. Aquesta utilitzava la força hidràulica del salt del Gorg Blau per generar energia elèctrica. El motiu pel que es va escollir aquest indret va ser el fet de que Antoni Bibiloni era l'amo de la possessió de Massanella, on se situa el Gorg Blau (Pieras, 2006: 95). Tot i això, aquesta empresa va ser comprada el 1911 per Propagadora Balear d'Enllumenament (PBd'E), creada a Inca el 1898 com a distribuïdora de gas (Salamanca i Martínez, 2006: 41). El 1919 es va establir la producció a Inca mitjançant generadors, per atendre les necessitats industrials, particulars i públiques de la ciutat. La nova elèctrica PBd'E va seguir creixent fins que va

comprar les xarxes i va començar a distribuir electricitat a Inca, Pollença, Port de Pollença, Alcúdia, Mancor de la Vall, Selva, Caimari, Sa Pobla, Búger, Muro, Santa Margalida, Llubí i Sineu (Salamanca i Martínez, 2006: 42). Finalment, el 1929 l'empresa de Palma Gas i Electricidad SA (GESA), va comprar la PBd'E d'Inca.

Igual que va passar a la resta d'Europa, la societat inquera va canviar enormement amb la industrialització. De fet, aquests canvis encara ara són ben visibles en el teixit social actual, que presenta uns trets característics que li donen un caràcter propi diferent a la resta de pobles de Mallorca.

Les antigues famílies terratinents, amb la industrialització, varen anar perdent influència i rellevància dins la nova societat inquera (Pieras i Pieras, 2000: 169).

Per una altra part, hi trobem els industrials. Aquest grup social provenia dels antics mestres artesans, propietaris dels tallers preindustrials. Amb la industrialització, aquests començaren a mecanitzar els seus tallers augmentant la producció i abaratint els costos. La seva màxima era l'enriquiment fàcil i ràpid (Pieras i Pieras, 2000: 173). Poc a poc, s'obriren pas en el poder polític local per impulsar polítiques que els afavorissin. Els seus moments més favorables foren la Primera Guerra Mundial i la Guerra Civil, ja que subministraran calçat als soldats. A més, la Dictadura també els hi va ser molt favorable, ja que el propi règim franquista mantenia silenciada la massa obrera. A més, un cop superada l'autarquia, els industrials inquers es veuren afavorits per les inversions estatunidenques en les seves fàbriques i en les exportacions cap a aquest país.

Aquest grup social és el que ha deixat una petjada més significativa a nivell material dins la ciutat actual: en l'urbanisme i l'arquitectura. A nivell social, s'aglutinaven entorn el Cafè Mercantil, obert el 1935, d'estil racionalista, situat a la plaça de l'Ajuntament. Amb tot això, busquen distingir-se tant de les antigues famílies terratinents com de la classe treballadora. Alguns dels industrials més destacats varen ser Antoni Fluixà (calçat) i Vicenç Ensenyat (tèxtil).

Aquests industrials van potenciar obres com la construcció del Teatre Principal (1913) i la seva reforma integral el 1945, la construcció de nous eixamples per donar cabuda a la immigració que venia a treballar a les fàbriques

i el seu propi eixample, que va des de la ciutat antiga fins l'estació del tren (est de la ciutat). A més, alguns industrials, amb permís de l'Ajuntament, aixecaren monuments honorífics d'autorepresentació en espais públics. Un dels més representatius, avui en dia, és del d'Antoni Fluixà, a la plaça de la Quartera. Un altre tipus d'evergesia que els industrials duïen a terme era el finançar la llum elèctrica pública (en un primer moment era un luxe). Amb això donaven la imatge de que Inca era una ciutat on hi havia progrés i, així, demostrar el seu poder (Pieras, 2006: 104).

Per una altra part tenim els obrers industrials i jornalers. Aquest grup social és molt complex i va evolucionant durant tot el segle XX. Originàriament, el van constituir tots aquells que treballaven en els tallers dels mestres artesans. Poc a poc, s'hi van anar incorporant els jornalers que treballaven en el camp i els pagesos que havien acabat venent les seves finques a grans propietaris perquè, amb la mecanització del camp, no havien pogut fer front als costos tan baixos que els latifundistes posseïen. De fet, trobem casos de jornalers que alguns anys treballaren en les fàbriques i, d'altres, en el camp (Pieras, 2014: 162). De fet, els treballadors insulars eren molt versàtils: tant podien treballar de jornalers en tasques agrícoles, com en una fàbrica, com en el seu domicili treballant amb eines pròpies o que l'industrial li proporcionava. Rarament hi ha treballadors industrials a jornada completa (Manera, 2006: 13). Aquest sistema domèstic era encara més evident en el treball femení, que no apareix en les estadístiques oficials perquè majoritàriament produïa a casa (Manera, 2006, 13). El procés productiu del calçat permet la fragmentació de la producció en casos conjunturals, donant lloc a les indústries auxiliars i també incloent el treball domiciliari (Manera, 2006, 16).

A mesura que va anar creixent l'activitat industrial, la ciutat es va anar nodrint de la immigració de la gent del camp que partia cap a la ciutat per les oportunitats laborals que les fàbriques oferien, dels habitants dels pobles veïns (del Raiguer i del Pla), de peninsulars (sobretot a partir de la Dictadura) i, finalment, d'extracomunitaris. Per una altra part, a finals del XIX i principis del XX, un grup important de població inquera havia emigrat, sobretot, a Amèrica a la recerca de millors oportunitats laborals, a causa dels salaris baixos, la crisi

de la petita propietat agrària, la misèria i, fins i tot, del servei militar obligatori, en moments de guerres constants (Campillo i Serra, 1994: 287). Tot i això, a partir del 1910 la immigració va ser el moviment migratori protagonista pel gran desenvolupament industrial de la ciutat (Campillo i Serra, 1994: 292). Això no implicà que en períodes de crisi industrial, on baixava la producció i part dels obrers es quedaven sense feina, també hi hagués moments d'emigració, com en els anys 20 i els anys 40 (Campillo i Serra, 1994: 295). A partir dels anys 60 començà una forta onada immigratòria, generalitzada a les Illes Balears, que perdurà fins els anys 90. En aquest moment un 22,1% de la població inquera era no nascuda a les Balears (Campillo i Serra, 1994: 296).

Per fer front a la seva situació laboral, els obrers i jornalers es van anar organitzant social i políticament per defensar els seus interessos i del sector front la voluntat dels industrials, que, com hem dit, només buscaven l'enriquiment fàcil i ràpid. Cap el 1886, a Inca es va crear l'associació La Constància, com una mútua obrera. A més, també organitzaven activitats d'oci pels obrers i van acabar formant un equip de futbol: el C.E. Constància (1921), amb grans èxits des del primer moment i durant la Postguerra (Pieras i Pieras, 2000: 159 i 172). A finals del segle XIX, també es va anar forjant el que el 1900 es convertiria en el Cercle d'Obrers Catòlics, de la mà del regionalista Miquel Duran i Saurina (Fullana, 2000: 159). Aquesta associació incloïa obrers, industrials i eclesiàstics. Els seus objectius eren superar la lluita de classes mitjançant la col·laboració entre els industrials i els treballadors i fer front a les noves doctrines revolucionàries (Campillo i Santana, 1995: 87). Per una altra part, el 1922 es va aconseguir el primer regidor socialista a l'Ajuntament (Llabrés, 2000: 11).

Tot i això, el moviment que va tenir més força a Inca va ser l'Anarcosindicalisme, mitjançant el sindicat Sol i Llibertat (1932) de Miquel Beltran i La Justícia (1901). Aquest darrer era el sindicat dels sabaters i que formava part de la CNT (Garcia *et al.* 2013: 65). Aquests sindicats foren molt actius des del primer moment. La Justícia va dur a terme les vagues més importants del sector del calçat (1914-15, 1918-19, 1930, 1933, etc.). Les vagues del 1917 i 1919 varen ser les més destacades per l'anomenada "crisis de subsistències", provocada per la manca de productes de primera necessitat com

a conseqüència de la Primera Guerra Mundial. Alguns cacics locals aprofitaren per enriquir-se retenint productes per fer pujar els preus i la situació va desembocar en la ciutat amb vagues i un assalt al mercat el 1919, moment en que va intervenir l'exèrcit, assentat a Inca, i la Guardia Civil (García *et al.* 2013: 63 i 65). A més dels detinguts i empresonats, La Justícia va ser clausurada per les autoritats per haver-se enfrontat al Cercle d'Obrers Catòlics, tot i que es va recuperar ràpidament. Un altre conflicte important es va produir el 1932, quan a Inca apareixen enderrocades les creus de terme i es culpa als anarquistes de Sol i Llibertat Miquel Beltran, Dante Luz i Bartomeu Bestard. En realitat no se sap qui va dur a terme aquesta acció, però les autoritats culpaven aquests individus per ser els principals dirigents anarquistes de la ciutat en aquesta època (García *et al.*, 2013: 86). Aquest mateix any, Frederica Montseny, política i líder anarquista que va arribar a ser Ministre durant la Segona República, va venir a Inca a fer una conferència. Un altre líder anarquista destacat a Inca va ser Andreu Paris, tot i que va canviar d'ideologia i va acabar fundant el Partit Socialista d'Inca (Armengol i Llobera, : 174). L'anarquisme va tenir tanta força en la ciutat que Inca es coneixia com "el bressol del moviment llibertari mallorquí" (Garcia *et al.*, 2013: 91). Tot i això, amb la Dictadura, el moviment obrer va quedar desarticulat i no tornarà a reprendre's en condicions fins la Transició, quan a Inca tornà a reprendre la CNT, tot i que poc a poc va anar perdent força en favor de la UGT i les CCOO (Garcia *et al.*, 2013: 98).

Un altre actor destacat en la societat industrial-capitalista inquera és l'exèrcit. L'11 d'Agost de 1904, Alfons XIII havia firmat, per Reial Decret, la creació del Regiment d'Infanteria d'Inca (Regiment Inca 62). El quarter General Luque, que seria la seu del Regiment (i on actualment hi trobem el Museu del Calçat), es va començar a construir el 1910 i el 1920 i el 1923 els reis Alfons XIII i Victòria Eugènia visitaren les noves instal·lacions personalment (Gual, 2000: 44). Aquest exèrcit tenia una relació molt estreta amb l'Ajuntament d'Inca i la Guàrdia Civil (Gual, 2000: 48) i tingué un paper fonamental en el control de l'ordre públic i de la massa obrera de la ciutat, sobretot en les vagues que es van succeir entre 197 i 1919 (Gual, 2000: 45-46). Aquests 3 batallons van tenir un paper molt

important pel bàndol franquista en la Guerra Civil en la derrota del general Bayo a Porticristo (Gual, 2000: 60).

La transformació de la societat que havia provocat la industrialització a Inca va deixar la seva empremta en l'urbanisme de la ciutat. Els industrials anaren construint els seus habitatges en el nou eixample de la ciutat (situat entre la ciutat antiga i l'estació del tren), fugint del centre, i les fàbriques en els nous barris industrials (situats longitudinalment al costat de les vies del tren, tant en direcció a Lloseta com entre la línia de tren i la Gran Via). Aquesta línia de ferrocarril va permetre desenvolupar la industrialització facilitant el transport de mercaderies i productes, es va inaugurar el 1875 (Llabrés, 2000: 11).

La urbanització de l'eixample d'Inca s'havia realitzat el 1885, tot i que els habitatges no es van començar a construir fins a principis del segle XX (Rayó : 83). Anteriorment, els industrials de la ciutat havien dut a terme reformes en els casals de la ciutat antiga, però la forta pressió demogràfica va fer que aquests acabessin desplaçant-se cap el nou eixample per poder viure més còmodament. Les noves cases es van fer segons els estils arquitectònics i la decoració del moment: l'eclecticisme, el modernisme, el racionalisme i el regionalisme (Rayó 1994: 224-239). Les fàbriques, per una altra part, van desenvolupar models arquitectònics propis, tot i que fonamentalment basats en el racionalisme. Un dels casos més evidents és Can Piquero (Martorell, 2006: 193). Avui en dia, fruit de la desindustrialització, bona part dels habitatges i fàbriques han quedat desocupats i en estat d'abandonament, tot i que molts d'elles estan catalogats.

Per una altra part, la classe treballadora vivia en el casc antic, en petits habitatges en condicions poc salubres i amuntonats, a causa de l'elevada densitat de població. Els treballadors que havien immigrat a la ciutat va provocar que aquests ocupessin les casetes de camp properes a la ciutat. Poc a poc, es van cercar mesures com la promoció de noves barriades pels treballadors com Can López i Crist Rei (Benítez, 2000: 192). En aquestes barriades i en el centre es van anar construint grans torres d'habitatges per poder col·locar tots els treballadors que venien a la ciutat. Tot això ha donat a Inca unes particularitats que no tenen la resta de pobles de Mallorca.

4. PROPOSTA DIDÀCTICA

En aquest apartat és on desenvoluparem la proposta didàctica per estudiar el fenomen de la industrialització mitjançant les evidències de la ciutat d'Inca.

4.1. Objectius

1. Identificar el funcionalment de la societat industrial: el rol de cada classe social, les diferències entre elles i les seves problemàtiques i objectius.
2. Entendre el pas de les formes productives preindustrials a les industrials i les seves conseqüències socials, econòmiques i polítiques, que realment transformen la societat.
3. Utilitzar el mètode científic com a única eina vàlida per crear un discurs històric vàlid: identificant unes problemàtiques, formulant unes hipòtesis i treballant amb unes evidències que proporcionin informació que es pugui interpretar.
4. Valorar el patrimoni moble i immoble com a evidència directa pel coneixement de les societats passades i, a la mateixa vegada, de la societat actual.
5. Comprendre com el fenomen de la industrialització i la societat industrial han quedat reflectides en la nostra ciutat i societat actual.

4.2. Continguts

4.2.1. Conceptuals

1. El pas del món preindustrial a la industrialització.
2. El mètode científic en història.
3. L'arquitectura industrial.

4. L'arquitectura civil i el desenvolupament urbanístic en l'època industrial.
5. La mecanització dels tallers i les fàbriques.
6. La societat industrial: industrials i obrers industrials.
7. Els moviments migratoris.

4.2.2. Procedimentals

1. L'aplicació del mètode científic en història.
2. Comentaris d'imatges, textos, mapes i gràfics.
3. Treball amb fonts primàries (cultura material moble i immoble, notícies, fonts orals i fonts literàries).
4. Recerca d'informació mitjançant recursos digitals (ordinadors i telèfons mòbils).

4.2.3. Actitudinals

1. Valora la importància de la preservació del patrimoni industrial i etnològic com a font primària per estudiar el fenomen de la industrialització i les seves conseqüències.
2. Reforcen la seva identitat col·lectiva i de pertinença a la comunitat a través de l'estudi de la història local.
3. Pren consciència sobre la societat actual en la que viu des d'una perspectiva històrica, de la realitat dels moviments migratoris i com aquests determinen la nostra societat actual intercultural.

4.3. Metodologia

La proposta d'aquest itinerari didàctic ve marcat com un projecte de recerca que han d'anar desenvolupant els alumnes per estudiar i entendre la societat industrial.

D'aquesta manera, les activitats d'abans de l'itinerari tenen com a objectiu genèric el preparar el projecte de recerca: repassar el que ja saben i conèixer el punt de partida, formular un seguit d'hipòtesis inicials i preparar el que serà el treball amb les evidències durant l'itinerari en sí. Totes les dades i reflexions recaptades durant l'itinerari es processaran en les sessions posteriors, en l'aula. En aquestes darreres sessions els alumnes hauran d'elaborar 2 informes: un sobre la fàbrica i el treball en la fàbrica i l'altre sobre la societat industrial. En darrer lloc, aquests informes serviran per muntar un vídeo-documental en el que els alumnes hauran d'elaborar un petit discurs històric sobre la industrialització.

L'avaluació, per una part, té l'objectiu de millorar el rendiment i l'activitat dels diferents petits grups i, a la mateixa vegada, del gran grup. Per això, hem creat una rúbrica específica (Annex 13). Per una altra part, s'avaluaran la preparació de l'itinerari, els informes i el vídeo final mitjançant una altra rúbrica (Annex 14).

Un dels punts forts d'aquesta proposta didàctica és el fet que són els alumnes els protagonistes del seu aprenentatge i són ells qui elaboraran el discurs històric, a diferència de metodologies més tradicionals, on el docent fa de transmissor. En aquest cas, el docent sempre fa de guia i mai transmet un coneixement tancat. El que fa és aportar les evidències necessàries perquè els alumnes puguin anar estructurant les seves interpretacions i el discurs històric a partir del que ja saben i confrontant-ho amb les evidències amb les que estan treballant. El docent, a més, ha d'estimular la reflexió dels alumnes mitjançant un seguit de preguntes que proposen en els annexes per a cada activitat. Tot i això, i encara més important, és que el docent faci lo possible perquè els alumnes no només busquin quedar-se amb les preguntes que fa el docent, sinó que les reflexions que van desenvolupant encara generin més preguntes i això els motivi a seguir investigant i esgotar les evidències el màxim possible.

D'aquesta manera, el que volem aconseguir és que els alumnes reflexionin sobre la informació que proporcionen les evidències. El reflexionar en petit grup i l'anar consensuant en gran grup afavorirà que els alumnes vagin aportant idees que possiblement altres no havien tingut en compte. D'aquesta

manera, es contemplen més punts de vista i la comprensió del fenomen a estudiar, la industrialització, és més complet.

Com hem dit, els alumnes treballaran, per una part, en petit grup i, a la vegada, aniran consensuant les seves idees amb el gran grup i el docent. Aquests petits grups vendran organitzats pel docent, qui coneix les característiques particulars de cada grup i com pot rendir millor. La idea és que el grup sigui heterogeni en tots els sentits, ja que així es produeix major diversitat de perspectives respecte les tasques encomanades (Pujolàs, 2009: 50). A l'hora de fer els agrupaments, hem de tenir en compte que els alumnes amb millor expedient acadèmic no són els més capaços. Aquests darrers són els que aconseguen motivar a tot el grup per realitzar les tasques. D'aquesta manera, una bona forma de realitzar aquests agrupaments seria: un alumne molt motivat o capaç d'estirar del grup, un alumne més necessitat d'aquesta motivació i dos alumnes més que es troben enmig dels dos extrems (Pujolàs, 2009: 51).

Per l'altra part, considerem que és interessant que els alumnes també treballin a nivell de gran grup perquè és on es van consolidant els resultats del treball dels petits grups. En aquest moment, s'ha de donar el màxim de llibertat als alumnes i comprensió perquè és quan poden sorgir les idees més interessants, fins i tot aquelles que el docent no havia tingut en compte però que poden resultar molt profitoses (García, 2012: 170).

Pel que fa a l'organització de l'espai a l'aula, les taules s'agruparan de tal manera que els alumnes puguin treballar còmodament en grups de 4 i que, a la mateixa vegada, en el moment de treballar en gran grup, els alumnes tinguin espai suficient per poder girar-se i mirar a la pissarra.

En relació al material que necessiten els alumnes per desenvolupar les activitats durant l'itinerari, els alumnes tan sols han de portar un quadern per prendre notes i bolígrafs per escriure. La resta de recursos els anirà aportant el docent en el moment adequat abans de realitzar l'activitat: una còpia per cada petit grup.

4.4. Organització dels recursos

En primer lloc, parlarem dels recursos econòmics. Pel que fa a les despeses en transport, aquestes només afectarien a aquells centres educatius que no es troben a Inca. En el cas dels alumnes dels instituts de Sineu, Sa Pobla i Binissalem, aquests podrien venir en tren. El preu del transport entre aquestes ciutats seria de 1,85€ el bitllet senzill per persona en els tres casos (0,95€ el preu reduït per aquells alumnes que tinguin la targeta TIB).

Pel que fa a les visites a les diferents aturades per fer les activitats, l'accés és gratuït, tant a la fàbrica Ramis com al Museu del Calçat i de la Pell. La resta d'indrets són exteriors.

Després de les despeses del transport, la més important serà la del material didàctic: les fotocòpies. Com que les fotografies són en blanc i negre, no hi ha necessitat d'imprimir-les en color, fet que ens permet reduir els costos.

Pel que fa a l'espai, durant l'itinerari, sobretot de cara a treballar en la Fàbrica Ramis i en el Museu del Calçat, el nombre ideal d'alumnes és 25. Tot i això, hem d'assumir que algunes de les aules dels centres educatius balears poden arribar a tenir 30 alumnes, almenys pel que fa al curs de 1r de Batxiller.

Pel que fa a l'espai a l'aula, com hem introduït anteriorment, els alumnes disposaran el mobiliari per poder treballar còmodament amb grups de 4 i de manera que no tinguin grans dificultats a l'hora de fer-ho en gran grup i que puguin veure clarament la pissarra.

4.5. Sessions i activitats que s'hi desenvoluparan

4.5.1. Sessió 1: Prèvia a l'itinerari didàctic: Punt de partida.

En la primera sessió, en els primers 15 minuts, el docent explicarà el projecte de recerca que hauran de dur a terme els alumnes en petits grups. Durant aquest temps, els alumnes també es col·locaran segons els petits grups, que hauran estat programats anteriorment pel docent.

Durant aquesta sessió es duran a terme dues activitats (Annex 1). La primera activitat serveix per recordar el que s'ha treballat fins el moment: l'Antic Règim. Per una altra part, la segona serveix per conèixer el punt de partida: saber

el que saben els alumnes sobre la Revolució Industrial i la industrialització, que ens servirà per vertebrar tot el nou coneixement.

4.5.2. Sessió 2: Prèvia a l'itinerari. El mètode científic.

Aquesta sessió té com a objectiu general comprendre i aplicar el mètode científic, més concretament en el cas de la Història. Aquest és el que els alumnes hauran de seguir per poder conèixer el funcionament d'una societat industrial i elaborar el discurs històric final.

Per això, per aquesta sessió, proposem les activitats de l'Annex 2. A partir d'un seguit de reflexions, els alumnes aniran descobrint el mètode científic i, en la segona activitat, l'aplicaran mitjançant una petita simulació.

4.5.3. Sessió 3: Prèvia a l'itinerari didàctic. Plantejament de l'itinerari.

L'objectiu d'aquesta sessió és el plantejament de l'itinerari didàctic. L'itinerari en sí l'han de plantejar els alumnes amb l'activitat que proposem per aquesta sessió (Annex 3). Aquest es planteja com una recollida de dades o evidències, d'acord amb les passes que havíem tractat en la sessió anterior sobre el mètode científic (entenen que la pluja d'idees de la primera sessió correspondria al plantejament d'hipòtesis).

Al programar aquesta activitat, teníem l'objectiu d'aprofitar tot el coneixement possible que tenen els alumnes sobre la ciutat. Per una altra part, també volíem que practiquessin les seves habilitats per organitzar-se, pensar com ho poden fer per resoldre problemes acadèmics concrets (identificar les evidències en un espai sobre un fenomen històric concret, com la industrialització) i organitzar-se el temps (les 7 hores lectives en total) per poder treballar amb elles.

Tot i això, hi ha un seguit d'aturades que són necessàries per comprendre la industrialització a Inca. Aquestes segur que són conegudes pels alumnes, encara que no recordin el nom, i és molt probable que apareixen en les diferents propostes: una fàbrica, el Museu del Calçat i algun habitatge d'algun industrial de la ciutat. Nosaltres, com a docents, fem una proposta, però aquesta serà

negociable amb els alumnes. Per una altra part, la possibilitat de que els alumnes facin altres propostes sempre serà quelcom enriquidor també pel docent, ja que ells poden proposar unes aturades que nosaltres no havíem tingut en compte i que també poden ser molt útils per entendre la industrialització d'Inca. Hem de tenir en compte la limitació temporal, que és una jornada lectiva.

Les aturades que nosaltres proposem són:

La fàbrica Ramis: es tracta d'una fàbrica construïda en els anys 1920 en la Gran Via (Gran Via de Colón, 28), avinguda que va néixer per urbanitzar el nou barri industrial d'Inca. En els seus orígens va ser una fàbrica tèxtil, però cap els anys 1960 va passar del sector tèxtil al sector de la pell. Aquesta producció va arribar fins els anys 90, moment en que el sector inquer del calçat travessava una profunda crisi. Així, amb la desindustrialització, tot i mantenir encara una tenda de l'empresa propietària (Ramis), que va tancar el 2013, una de les ales de l'edifici va passar a ser un supermercat: Mercadona, moment en que es produeix una important reforma en l'edifici. Actualment, s'ha rehabilitat tot l'espai i s'ha creat un centre on es lloguen espais de treball per a petits emprenedors i també per la realització d'actes socials i culturals (sales de conferències, exposicions, festes, seminaris, etc.).

Vista interior de la Fàbrica Ramis. Extret de: Fàbrica Ramis (s.f.).

- **El Museu del Calçat i de la Pell:** Museu municipal creat el 2010 situat en un dels pavellons de l'antic quarter General Luque (Av. General Luque, 223). El quarter inicialment va ser d'infanteria, però va allotjar diversos batallons, el darrer del qual fou de cavalleria (Gual, 2000: 61), per lo que es coneix amb el nom de Quarter de Cavalleria. Amb aquest, podem veure un altre canvi d'ús d'un edifici de la ciutat: del militar al civil-cultural. El fons d'aquest museu està compost per béns mobles industrials: màquines, eines i productes semielaborats i elaborats (Rebassa i Rosselló, 2014: 63).

Vista de la façana del Museu del Calçat i de la Pell d'Inca.

Extret de: Última Hora (06/09/2012).

- **Una casa d'un industrial:** Respecte aquest punt, hem decidit donar llibertat a que els alumnes escullin amb quin exemple prefereixen treballar. Tot i això, en el cas que ningú faci una proposta ferma, serà el docent qui decidirà quina serà la que s'utilitzarà per treballar com evidència. Tot i això, l'activitat programada serà aplicable a altres exemples.

En aquest darrer cas, jo m'inclino per **Can Ramis**, d'estil modernista (Av. de les Germanies, 63), situada en el primer eixample, on es van traslladar els habitatges la burgesia industrial inquera. Aquesta casa va ser construïda el

1923. En la mateixa façana, en el xamfrà, podem veure la data de finalització de l'edificació. Lo més representatiu de l'estil arquitectònic que la defineix són les finestres i els balcons. Destaca la decoració vegetal amb les cares femenines i els balcons de ferro forjat (Rayó, 1993: 40).

Vista del xamfrà de Can Ramis. Elaboració pròpia.

- Una altra aturada que proposem és el **monument a Antoni Fluxà**, a la plaça de la Quartera. Aquest monument es va aixecar el 1952 en honor a Antoni Fluxà Figuerola (1852-1918), considerat l'iniciador de la indústria moderna inquera del calçat. La promoció, amb l'aprovació de l'Ajuntament d'Inca pel fet d'ocupar un espai públic, va córrer a càrrec de Bartomeu Fluxà Mut i altres industrials de la ciutat. El monument honorífic (dos relleus en bronze, un bust i una al·legoria) ve acompanyat d'una inscripció commemorativa.

Vista frontal del monument a Antoni Fluxà. Extret de: Mateu-Morro *et al.* 2017: 69.

Proposta de l'itinerari didàctic. Extret de: Google Earth. Edició pròpia.

4.5.4. Sessió 4: La sortida didàctica

L'itinerari didàctic que es realitzarà en aquesta sessió és fruit del treball realitzat en les 3 sessions anteriors: l'han dissenyat els alumnes, convertint-se en els protagonistes del seu aprenentatge de manera cooperativa.

Tot i això, com acabem d'explicar, hi ha un seguit d'elements que necessàriament han d'aparèixer en l'itinerari, perquè són evidències directes de la industrialització, que és el fenomen sobre el qual els alumnes estan fent la seva recerca i que estem convençuts que ells proposaran a causa de les reflexions que s'han dut a terme a l'aula els dies anteriors.

En primer lloc, hem de tenir en compte la limitació temporal que tenim de cara a la visita. Són 7 hores lectives, però tenint en compte el desplaçament dels instituts i dels pobles veïns cap a Inca, el temps disponible es redueix a 6 hores (anada i tornada). A més, també hem de tenir en compte els desplaçaments durant l'itinerari, per lo que preveiem que el temps per treballar en les activitats es redueix, comptant possibles imprevistos, a 5 hores.

Pel que fa a la nostra proposta per l'itinerari, aquest iniciaria a la fàbrica de Can Ramis, a la Gran Via Colón núm. 28, on es realitzaran dues activitats (Annex 4) Aquesta obre cada dia a les 8h, per lo que no hi ha problemes d'horari per començar l'itinerari en aquest espai. En total, la durada d'aquestes dues activitats serà de 1 hora i 15 minuts.

Un cop finalitzades aquestes activitats, la següent aturada que proposem és el monument a Antoni Fluxà. En aquesta les activitats serviran per treballar els aspectes socials i polítics de la societat industrial (Annex 4). Per una part es treballarà la classe dels industrials i, per l'altra, la dels obrers industrials. La segona activitat es realitzarà mitjançant una fitxa on hi apareixen un fragment d'una novel·la i dos retalls de premsa (Annex 7).

La propera parada de l'itinerari didàctic és una casa d'habitatges: Can Ramis, d'estil modernista. Aquí, els alumnes hauran de realitzar una activitat a partir d'aquest edifici (Annex 4). En aquest cas farem especial èmfasi al modernisme per l'exemple d'habitatge que hem escollit (Can Ramis). Tot i això, depenent de l'elecció dels alumnes a l'hora d'escollir un habitatge a analitzar, es podrien tractar l'eclecticisme, el racionalisme i el regionalisme (dels quals Inca també ofereix nombroses evidències). Tot i l'estil artístic, les reflexions que es desprenen a partir de l'edifici es poden a extrapolar a altres exemples. Lo important per aquesta proposta didàctica és que l'exemple sigui útil de cara a poder obtenir informació sobre la que reflexionar.

Finalment, nosaltres proposem com a darrera aturada el Museu del Calçat i de la Pell. En aquest s'hi realitzarà una activitat (Annex 4) que té les màquines com a evidències per entendre les fonts d'energia utilitzades per a produir, la divisió del treball i l'expansió de la mecanització a través de l'estudi de les procedències de les màquines que compraven els industrials inquers per les seves fàbriques.

4.5.5. Sessió 5: Posterior a l'itinerari. El treball en la fàbrica.

Durant aquesta sessió els alumnes hauran de realitzar l'informe sobre la fàbrica i el treball a la fàbrica a partir de les notes i totes les reflexions que van dur a terme durant l'itinerari didàctic en la fàbrica i en el Museu (Annex 8).

4.5.6. Sessió 6: Posterior a l'itinerari. Societat.

En aquesta sessió es treballaran els moviments migratoris, tant l'emigració com la immigració (Annex 9). Per això, el docent proporcionarà un seguit d'evidències per treballar aquest aspecte de la societat (Annex 10). Aquesta activitat durarà uns 30 minuts. El que queda d'aquesta sessió (25 minuts), els petits grups poden començar a elaborar el seu informe sobre la societat industrial (Annex 9).

4.5.7. Sessió 7: Posterior a l'itinerari. Societat II.

En la primera part d'aquesta sessió es realitzarà una activitat (Annex 11) sobre la desindustrialització a partir d'un seguit de retalls de premsa i del que s'havia treballat en la Fàbrica Ramis (Annex 12). En la segona part de la sessió (els 25 minuts restants), els alumnes hauran de finalitzar el seu informe sobre la societat industrial (Annex 9).

4.5.8. Sessió 8: Elaboració del vídeo.

Durant aquesta sessió els petits hauran de preparar el vídeo amb el que expliquin el què és la industrialització i les seves conseqüències (Annex 13). Aquesta serà l'avaluació final on cada petit grup haurà d'exposar totes les reflexions que ha realitzat durant les activitats i haurà d'elaborar el discurs històric de manera crítica.

Seria recomanable que aquest vídeo-documental es dugués a terme en el pati del centre de cara a que els alumnes puguin treballar més fàcilment i concentrar-se en la seva feina, evitant l'enrenou que provocaria que tots treballessin a l'hora dins la mateixa aula.

4.5.9. Sessió 9: Avaluació final.

En aquesta sessió els petits grups exposaran els seus vídeos a la resta dels companys per mostrar la feina que han fet. El docent avaluarà els vídeo-documentals segons la rúbrica de l'Annex 14.

4.6. Avaluació

L'objectiu de l'avaluació en aquesta proposta didàctica, per una part, és millorar el rendiment dels alumnes no només en propers treballs similars, sinó també en qualsevol aspecte de la vida en el que hagin de resoldre problemes.

L'avaluació d'aquesta proposta, en particular, consta de dues parts: una dedicada al treball en equip i una altra al material que produeixin els petits grups. La primera té un valor en la nota final d'un 25% i, en canvi, la segona, d'un 75%.

En primer lloc, es durà a terme una avaluació inicial. Els alumnes, a partir de les seves hipòtesis inicials (del seu coneixement inicial), hauran de dissenyar l'itinerari didàctic de cara a poder treballar amb evidències directes del fenomen que estan estudiant. Aquesta activitat (Annex 3) té un valor del 15% sobre la nota final. Això es deu a que, en aquesta activitat no avaluem tant el seu coneixement com les seves competències organitzatives i de reflexió de com afrontar un

treball de recerca. Aquesta proposta didàctica que faran els petits grups s'avaluarà segons la rubrica de l'Annex 14.

Per una altra part, l'avaluació formativa es basarà en el treball que van realitzant els alumnes per desenvolupar les activitats. El material d'avaluació en aquest aspecte seran els dos informes que han de presentar els alumnes: 1 sobre la fàbrica i el treball i un altre sobre la societat industrial (20% cadascun dels informes). Aquests informes s'avaluaran segons la rubrica de l'Annex 14.

Finalment, l'avaluació final consistirà en l'elaboració del vídeo-documental (Annex 12) en que els alumnes hauran de fer el discurs històric sobre la industrialització, explicant de manera ordenada i coherent tot el que han après, fonamentant el seu discurs amb les evidències i reflexions desenvolupades durant totes les activitats de la proposta. Aquesta activitat té un valor del 20%.

D'aquesta manera, la puntuació final es resumeix en: 25% el treball realitzat, 15% la proposta de l'itinerari de cada petit grup, 40% els dos informes i 20% el vídeo-documental sobre la industrialització.

5. CONCLUSIÓ

Considerem que un cop aplicada aquesta proposta didàctica haurem aconseguit tots els objectius que ens hem plantejat. Els alumnes, treballant en equip, hauran aportat el millor de cadascun per la realització de les tasques encomanades.

Per una altra part, el treball mitjançant el mètode científic haurà permès als alumnes que siguin ells qui generin el seu propi aprenentatge, que siguin els autèntics protagonistes d'aquest, i no el professor, que haurà exercit el paper de guia per recolzar i endreçar aquest aprenentatge. A més, els alumnes hauran posat a prova els seus coneixements previs i prejudicis sobre la industrialització, la societat industrial i actual, els moviments migratoris i el fenomen de la desindustrialització mitjançant les evidències que proporciona la ciutat d'Inca, que és el context on viuen i amb el que interactuen en el seu dia a dia.

Considero que també hem deixat ben evident la possibilitat que ofereixen les sortides didàctiques i, en aquest cas, més concretament els itineraris

didàctics per poder treballar amb les evidències directes sobre els continguts que es treballen. El treball amb aquestes evidències, com hem explicat en l'apartat introductori, són les que permeten als alumnes posar a prova el seu coneixement i, a la mateixa vegada, reflexionar sobre nous aspectes que els permetrà aprofundir i generar nous coneixements.

Aquest tipus de treball cooperatiu i amb una diversitat tan àmplia de fons haurà permès als alumnes treballar totes les competències que determina el Currículum Oficial de les Illes Balears per l'assignatura d'Història del Món Contemporani. El treball amb aquestes competències permetrà als nous alumnes convertir-se en un futur proper amb adults crítics i responsables socialment.

Finalment, considero que també hem complit el doble objectiu d'estudiar la industrialització com quelcom proper i del passat recent i que ha determinat profundament la societat inquera actual i donar a conèixer el patrimoni local als seus habitants, ja que una bona part de la societat actual inquera desconeix la importància del seu propi patrimoni i, per tant, no el valora.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I WEBGRAFIA

- Ajuntament d'Inca (ed.). *El Modernisme a Inca*. Recuperat de: <http://portal.incaciutat.com/wp-content/uploads/ct-visites-guiades-inca-03.pdf> (7/VII/2018).
- Ajuntament d'Inca (ed.). *La indústria inquera del calçat*. Recuperat de: <http://portal.incaciutat.com/wp-content/uploads/ct-visites-guiades-inca-02.pdf> (7/VII/2018).
- Ajuntament d'Inca (ed.). *Ruta del calçat*. Recuperat de: <http://incaturistica.es/rutes-amb-encant/ruta-del-calcat/> (5/VII/2018).
- Antoranz, M. A. (2001). "El museo, un espacio didáctico", pp. 39-62. En: Montañés, C. *El museo. Un espacio didáctico y social*. Zaragoza.
- Asensio, M; Pol, E. (1998). "La comprensión de los contenidos del museo". *Íber*, núm. 15, no paginada.
- Asensio, M; Pol, E. (2003). "Aprender en el museo". *Íber*, núm. 36, no paginada.
- Benejam, P. (2003). "Los objetivos de las salidas". *Íber*, núm. 36, no paginada.
- Benítez, J. (2000). "La població inquera: evolució als darrers cent anys". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *Inca, un segle ciutat*, Inca, pp. 185-208.
- Binimelis, J; Ordinas, A. (2015). "La mecanització del camp a Inca (1947-1970)". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XVI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 85-92.
- Broghi, B. (2010). "El patrimonio de la historia y su uso didáctico". *Investigación en la escuela*, núm. 70, Sevilla, pp. 89-100.
- Campillo, M; Serra, S. (1994). "Emmigració i immigració a Inca". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 287-302.
- Campillo, M; Santana, M. (1995). "L'associacionisme catòlic a Inca (1923-1929)". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *II Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 87-102.
- Casanelles, E. (2006). "El patrimoni industrial un nou concepte de patrimoni" En: Puig, C; Gomila, J. *I Jornades de Patrimoni Industrial a les Illes Balears*. Palma, pp. 20-27.

Casanelles, E; Fernández, M. (1994). "Un modelo para trabajar el patrimonio industrial. La propuesta del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya". *Íber*, núm. 2, pp. 51-59.

Cerdà, M. (2008). *Arqueología industrial*. València.

CNT Puerto Real (s.f.). Gabriel Buades Pons. Recuperat de: <http://puertoreal.cnt.es/bibliografias-anarquistas/3732-gabriel-buades-pons-fusilado-en-inca.html> (14/VII/2018).

Córcoles, J. (2000). "L'economia, activitats i indústria". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *Inca, un segle ciutat*, Inca, pp. 9-20.

Domínguez, C; Estepa, J; Cuenca, J. M. (1999). "Museo, currículum y formación del profesorado de Ciencias Sociales", pp. 15-34 En: Domínguez, C; Estepa, J; Cuenca, J. M. *El museo. Un espacio para el aprendizaje*. Huesca.

Fàbrica Ramis. (s.f.). Recuperat de: <http://www.fabricaramis.com/es/lafabrica> (13/VII/2018).

Feliu, M; Sallés, N. (2011). "El método científico para enseñar Historia: una experiencia en la formación de maestros". *Clío*, núm. 37, Saragossa, pp. 1-12.

Férrandez, M. (2003). "Los museos: espacios de cultura, espacios de aprendizaje". *Iber*, núm. 36, no paginada.

Gallery Walk (s.f.). Recuperat de: <https://www.facinghistory.org/resource-library/teaching-strategies/gallery-walk> (17/VI/2018).

García, A. L. (1994). "Los itinerarios didácticos: una de las claves para la enseñanza y comprensión de la Geografía". *Íber*, núm. 1, pp. 117-125.

García, A. (2008). "Las claves metodológicas de un proyecto aplicado al proceso de enseñanza-aprendizaje de la Geografía". *Boletín Goiano de Geografía*, vol. 28, Goiania, pp. 13-28.

García, A. (2012). "El aprendizaje basado en problemas en los itinerarios didácticos vinculados al patrimonio". *Educación y futuro*, núm. 27, Madrid, pp. 155-175.

García, P. J; Herranz, A; Maíz, J; Martín, D; Martorell, C. *Dissidències. Història i Cultura Obrera a la Mallorca contemporània*, Palma.

Gual, S. (2000). "La milícia durant els 100 anys de ciutat". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *Inca, un segle ciutat*, Inca, pp. 33-62.

Headlines. (s.f.). Recuperat de: http://www.visiblethinkingpz.org/VisibleThinking_html_files/03_ThinkingRoutines/03d_UnderstandingRoutines/Headlines/Headlines_Routine.html (15/VI/2018).

Hernández, F. X. (1998). "Museología y 5252idáctica. Consideraciones epistemológicas". *Íber*, núm. 15, no paginada.

Hobsbawm, E. (1998). *La era del capital, 1848-1875*. Buenos Aires.

Hooper-Greenhill, E. (1998). *Los museos y sus visitantes*. Gijón.

ICOM "Definición de Museo". Recuperat de: <http://icom.museum/la-vision/definicion-del-museo/L/1/> (11/VI/2018).

Llabrés, P. J. (2000). "Inca en les grans transformacions del segle XX". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *V Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 9-17.

Manera, C. (2006). "Revisant la indústria mallorquina. Reflexions sobre l'evolució manufacturera i el patrimoni industrial". En: Puig, C; Gomila, J. *I Jornades de Patrimoni Industrial a les Illes Balears*. Palma, pp. 7-19.

Martorell, M. M. (2006). "L'arquitectura industrial a Inca: Josep Oleza Frates". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *VII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 193-194.

Mateu-Morro, B. J; Maura, M. A; Mayol, C. (2017). "L'escultura urbana d'Inca". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XVII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 61-80.

Moreno, V. (27 Juliol, 2010). Artesans i gremis. Recuperat de: <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/07/27/artesans-i-gremis/#> (20/VI/2018).

Pieras, M. (1994). "El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball (mitjans s. XIX-1936)". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 117-127.

Pieras, M. (2000). "La industria del calçat a Mallorca (1929-1939). El cas d'Inca". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *V Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 141-151.

- Pieras, M. (2006). "L'electrificació i els seus efectes a la societat inquera". En: Pujalte, F. (coord.). *Un segle de llum a Inca*, Inca, pp. 87-108.
- Pieras, M. (2013). "La indústria del calçat el 1950 a Inca. Primeres dades numèriques". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XIV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp.117-126.
- Pieras, M. (2014). "Mateu Pujades, un exemple de família artesana del món del calçat". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 161-168.
- Pieras, M. (2017). "La indústria del calçat a Inca (1950-1960)". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XVIII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp.131-142.
- Pieras, M; Pieras, G. (2000). "Cultura, Oci i Societat". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *Inca, un segle ciutat*, Inca, pp. 159-184.
- Pieras, M; Vivies, F. (1997). "La Transició a Inca. Aspectes polítics, 1975-1981". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *IV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 15-34.
- Pujalte, F. (2006). "Electricitat i el procés d'industrialització a Mallorca. Algunes reflexions". En: Pujalte, F. (coord.). *Un segle de llum a Inca*, Inca, pp. 109-130.
- Pujolàs, P. (2009). "Aprendizaje cooperativo y educación inclusiva: Una forma de aprender juntos alumnos diferentes". *VI Jornadas de cooperación educativa con Iberoamérica sobre educación especial y educación inclusiva*, La Antigua, pp. 15-93.
- Rayó, P. (1994). "L'arquitectura a Inca durant el segle XX (1900-1940)". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 223-238.
- Rayó, P. (1997). "Dos projectes de barriada, a Inca, en el darrer terç del segle XIX". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *IV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 79-84.
- Rebassa, S. A; Rosselló, E. (2014). "El Museu del Calçat i de la Pell. Anàlisi de la situació actual". Ajuntament d'Inca (ed.). *XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 59-70.
- Rebassa, S. A; Rosselló, E; Ginard, C. (2015). "El fons del Museu del Calçat i de la Pell. Bases teòriques i estudi preliminar". En: Ajuntament d'Inca (ed.). *XVI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Inca, pp. 165-180.

Salamanca, A; Martínez, B. (2006). “La indústria energètica al tombant del segle XX”. En: Pujalte, F. (coord.). *Un segle de llum a Inca*, Inca, pp. 41-66.

Sánchez, D. (3/X/2016). Fábrica Ramis, centro de cultura, formación e innovación, en Inca (Islas Baleares) [Mensaje en un blog]. Recuperat de: <http://patrindustrialquitectonico.blogspot.com/2016/03/fabrica-ramis-centro-de-cultura.html> (13/VII/2018).

Susquets, J. (1993). “La lectura e interpretación del paisaje en la enseñanza obligatoria”. *Aula de Innovación Educativa*, núm. 19, no paginada.

ANNEX 1: Activitats sessió 1

Headlines

ACTIVITAT	1:
HEADLINES	
OJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Consolidar el coneixement previ dels alumnes.
CONTINGUT	L'Antic Règim i les revolucions liberals.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>S'aplicarà la rutina Headlines. ". L'objectiu d'aquesta rutina és sintetitzar breument una idea, contingut, esdeveniment o tema, com si es tractés d'un titular de premsa ("Headlines", s.f.). Per desenvolupar-la, donarem 5 minuts als petits grups per pensar un titular que reflecteixi l'Antic Règim. Passat aquest temps, el representant de cada grup ha d'anunciar el seu titular i el docent els anirà apuntant a la pissarra. Una vegada es tenen tots, els grups han d'escollir-ne un o quines parts de cadascun d'ells descriuen millor l'Antic Règim, de manera que el resultat final sigui un titular elaborat entre tots. Un exemple de titular podria ser: La societat de l'Antic Règim es basa en una societat estamental immobiliària, una economia basada en l'agricultura amb pocs avanços tècnics, un sistema polític dominat per la monarquia absoluta i aquells grups que gaudeixen de privilegis: la noblesa i l'Església.</p>
PAPER DEL DOCENT	<p>Moderador: en primer lloc dóna la paraula al representant de cada grup per anunciar el seu titular i, en segon lloc, mitjançant preguntes, ha de guiar el debat entre els alumnes per decidir com s'ha d'anunciar el titular final.</p>
TEMPORITZACIÓ	20 minuts: 10' de treball en petit grup i 10' per la posada en comú.

COMPETÈNCIES	<p>Competència lingüística: Formulació d'exposicions orals coherents; Identificació d'idees principals i secundàries.</p> <p>Competència social i cívica: Realització de debats de contingut històric.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: negociar de manera argumentada.</p>
AVALUACIÓ	Observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). La nota s'assignarà als petits grups en conjunt, no individualment.

Pluja d'idees

ACTIVITAT 2: PLUJA D'IDEES	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Posar en comú tot el que els alumnes saben sobre la Revolució Industrial.
CONTINGUT	Les característiques de la Revolució Industrial. Les noves formes de producció i les transformacions tècniques.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els petits grups reflexionaran sobre les idees que els hi venen al cap a partir de les preguntes que els hi fa el docent. Consensuades aquestes idees, per torns, les anunciaran a la resta de gran grup. Les idees que es vagin aportant s'aniran organitzant en la pissarra mitjançant un mapa conceptual. Aquestes seran l'eix vertebrador que s'utilitzarà per articular tots els nous continguts que es treballaran durant la unitat didàctica.
PAPER DEL DOCENT	El docent formularà als petits grups la pregunta: Què creus que és la Revolució Industrial? Per què creieu que se li diu "revolució"? Quines creieu que poden ser les seves conseqüències? Passat el temps, el docent anirà apuntarà

	a la pissarra les idees que el representant de cada petit grup va anunciant, relacionant-les entre sí de cara a crear un mapa conceptual.
TEMPORITZACIÓ	20 minuts: 5' perquè els petits grups reflexionin sobre el concepte, les característiques i implicacions de la Revolució Industrial i 15' perquè el docent vagi apuntant i relacionant les idees que aporten els grups.
COMPETÈNCIES	<p>Competència lingüística: Formulació d'exposicions orals coherents.</p> <p>Competència social i cívica: Realització de debats de contingut històric.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: negociar de manera argumentada.</p>
AVALUACIÓ	Observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). No es puntuarà respecte a la nota final. L'objectiu és conèixer el punt de partida.

ANNEX 2: Activitats Sessió 2

Reflexió sobre el mètode científic

ACTIVITAT 1: PREGUNTES DE REFLEXIÓ	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Reflexionar i comprendre el mètode científic.
CONTINGUT	<p>Les passes del mètode científic:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identificació d'un problema. • Formulació d'hipòtesis. • Treball amb les evidències –fonts primàries i secundàries- (que aporten informació que s'ha d'interpretar per confirmar o desmentir el coneixement previ que tenien els alumnes). • Anàlisi de la informació proporcionada per les evidències i formulació d'interpretacions. • Elaboració final d'un discurs històric crític.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Els petits grups reflexionaran sobre un seguit de preguntes que formularà el docent. Després, un representant de cada grup exposarà les conclusions al gran grup i, finalment, es traurà una conclusió única. Amb aquestes es farà un cartell únic amb la síntesi de les passes del mètode científic per penjar a l'aula.</p>
PAPER DEL DOCENT	<p>El docent formularà les preguntes: Quines passes creieu que segueix un científic per explicar la realitat? Creieu que aquestes passes són aplicables a la Història? Com ho fan els investigadors en Història per conèixer-la? El docent pot anar formulant altres preguntes de cara a que els alumnes acabin anunciant totes les passes del mètode científic. Després, el docent apuntarà totes les idees que aportin els</p>

	alumnes a la pissarra, de manera que les pugui anar relacionant i ordenant.
TEMPORALITZACIÓ	30 minuts: 8' per les reflexions del petit grup, 15' per la posada en comú en gran grup i treure les conclusions finals i 7' per l'elaboració del cartell.
COMPETÈNCIES	<p>Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia: Aplicació del mètode científic per elaborar tasques.</p> <p>Competència lingüística: Formulació d'exposicions orals coherents.</p> <p>Aprendre a aprendre:</p> <p>Competència social i cívica: Realització de debats de contingut històric.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: negociar de manera argumentada; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p>
AVALUACIÓ	Observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). La nota s'assignarà als petits grups en conjunt.

Simulació

ACTIVITAT	2:
SIMULACIÓ	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> Entendre com aplicar el mètode científic.
CONTINGUT	El mètode científic (mirar l'activitat anterior).
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els alumnes, aplicant les passes del mètode científic, han de resoldre un cas com si ells fossin detectius. Cada petit grup tindrà un cas diferent a resoldre i, al final, un representant de cada grup exposarà als seus companys

	com ho han fet per resoldre'l: hipòtesis inicials, treball amb evidències i la resolució o conclusió final.
PAPER DEL DOCENT	El docent proporcionarà un cas amb unes evidències concretes. Exemple: Mirar baix aquesta activitat.
TEMPORITZACIÓ	25 minuts: 10' per resoldre el cas i 15' per exposar-lo.
COMPETÈNCIES	Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia: Aplicació del mètode científic. Aprendre a aprendre: Reconeixement dels processos necessaris per a l'aprenentatge; obtenció d'estratègies de planificació per poder resoldre una tasca, supervisar el propi treball i avaluar els resultats obtinguts. Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.
AVALUACIÓ	Observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). No es puntuarà en la nota final.

Un exemple d'un cas simular en el que els alumnes han d'emprar el mètode científic per resoldre una situació podria ser un cas criminal:

Els petit grup es un grup d'investigació criminal de la policia que han de resoldre un cas. Aquests reben una telefonada de que han trobat un home adult mort vora un torrent.

Amb això es poden establir 3 hipòtesis: un assassinat, un suïcidi o una caiguda accidental amb resultat fatal.

Per això, l'equip de recerca s'ha de desplaçar a l'indret on ha tingut lloc l'incident i recaptar les diferents proves per esbrinar el què ha passat.

Les proves que ha recaptat l'equip d'investigació són: una navalla, diverses petjades al voltant del cadàver i que van del cadàver cap a fora, una marca d'un tret en el cadàver amb obertura d'entrada i sortida, absència d'altres signes de violència i la documentació de la víctima, la qual ha pogut esser identificada i s'ha comprovat que ha tingut problemes greus amb la justícia per delictes de tràfic de drogues.

Els alumnes (l'equip d'investigació criminal) haurà de treballar amb aquestes evidències, relacionar-les i decidir quines els hi aporten informació i quines no per resoldre el cas.

Posteriorment, ja podran deduir que es tracta d'un assassinat (confirmant una de les hipòtesis) i que possiblement el motor de l'assassinat estigues relacionat amb el tràfic de drogues.

ANNEX 3: Activitats Sessió 3

Disseny de l'itinerari didàctic

ACTIVITAT 1: DISSENY DE L'ITINERARI DIDÀCTIC	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none">• Aprendre a dissenyar una recollida de dades per resoldre qüestions acadèmiques.
CONTINGUT	<p>El mètode científic: el treball amb evidències.</p> <p>La industrialització a Inca: les evidències directes que ofereix la ciutat.</p>
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Els petits grups hauran de reflexionar sobre quines evidències es poden trobar a Inca sobre el seu passat industrial. Després hauran de dissenyar l'itinerari per poder treballar directament amb aquestes evidències. Els alumnes podran acudir a mitjans digitals (mòbils o ordinadors de l'aula, 1 per cada grup) per cercar informació sobre els indrets que els hi interessin per l'itinerari.</p> <p>Un cop cada petit grup tingui el seu itinerari, en farà una proposta de cara a que la resta de petits grups la pugui observar i avaluar. Per això, es durà a terme la rutina "Gallery Walk" ("Gallery Walk", <i>s.f.</i>). Aquesta consisteix en penjar les propostes per diferents indrets de l'aula, com si aquesta fos una galeria. Els grups d'alumnes s'aniran passejant per l'aula observant les propostes i n'escolliran una que no sigui la seva. Posteriorment, un representant de cada grup explicarà perquè el seu grup ha escollit aquesta proposta i si hi milloraria algun aspecte.</p>

	Finalment, es farà, a nivell de gran grup, una proposta d'itinerari conjunta a partir de les reflexions fetes.
PAPER DEL DOCENT	El docent, durant tota la sessió, s'ha d'anar passejant per l'aula observant el treball dels alumnes i atenent els seus dubtes. En cas de veure que alguns dels grups es van desviant de l'objectiu principal de l'activitat, la seva funció serà guiar-los mitjançant preguntes, però en cap cas donar cap resposta tancada. Algunes d'aquestes preguntes poden ser: Què és el que caracteritza una societat industrial? A partir de la resposta, una altra pregunta podria ser: Tenim a Inca alguna evidència (d'una fàbrica, del treball industrial en general, etc.). Com creieu que era la societat industrial? Creieu que a Inca han quedat alguns testimonis? En el moment en que els alumnes expliquin les propostes escollides i les justifiquin, el docent anirà apuntant les idees principals a la pissarra de cara a utilitzar-les en la proposta final de l'itinerari didàctic.
TEMPORITZACIÓ	55 minuts: a distribuir en funció de la dinàmica de cada grup. Lo ideal és 35' per dissenyar l'itinerari, 10' perquè els petits grups decideixin quines opcions els hi agraden més i 10' per fer un itinerari definitiu en gran grup amb totes les aportacions dels petits grups.
COMPETÈNCIES	<p>Aprendre a aprendre: Obtenció d'estratègies de planificació amb què poder resoldre una tasca; que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los.</p>

	<p>Competència lingüística: Disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys.</p> <p>Competència digital: Utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació per cercar, obtenir i processar la informació, de manera crítica, és a dir, acarar-la, avaluar-ne la fiabilitat i adequació, i transformar-la en coneixement.</p>
<p>AVALUACIÓ</p>	<p>En aquesta activitat es valoraran diferents aspectes. Per una part, es valorarà el funcionament del grup, mitjançant una rúbrica (Annex 13). Per una altra part, es valorarà la proposta de l'itinerari de cada grup mitjançant una altra rúbrica específica (Annex 14).</p> <p>Pel que fa a la valoració en la nota final, la primera part s'inclou dins el treball de grup. Per una altra part, la nota de la proposta de l'itinerari puntuarà directament un 15% de la nota final.</p>

ANNEX 4: Activitats Sessió 4

Anàlisi arquitectònic i funcional de la fàbrica de Can Ramis

ACTIVITAT 1.1: CAN RAMIS (ANÀLISI ARQUITECTÒNIC I FUNCIONAL)	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none">• Analitzar i Identificar les diferències entre un taller artesanal (preindustrial) i una fàbrica (industrial).• Entendre el paper de la fàbrica dins una societat industrial, identificant-ne els espais.• Identificar els canvis d'usos que han sofert aquests espais amb la desindustrialització.
CONTINGUT	La fàbrica com a nou centre de producció: la distribució dels espais. El treball amb restes arquitectòniques i imatges. Valoració del patrimoni com a evidència del passat.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els alumnes hauran d'analitzar els diferents espais que estructuraven la fàbrica de Can Ramis. Per això, primer hauran de realitzar un croquis analític de la sala de la primera planta i de la segona, juntament amb el pati. Aquest croquis serveix per representar tots els elements que caracteritzen i organitzen els espais. Dins el petit grup, un dels membres serà l'encarregat de realitzar el dibuix, dos més seran els encarregats d'observar les estructures (murs, cobertes, finestres, paviments, portes, etc.) i un quart membre serà l'encarregat de centralitzar aquesta informació i transmetre-la a la persona que està realitzant el dibuix analític. Els darrers s'han d'anar desplaçant als espais que han cridat l'atenció als observadors de cara a la realització del dibuix).

Identificats tots els elements, es proporcionaran un seguit d'imatges de l'època de la fàbrica (Annex 2). Els alumnes hauran de: 1) Comparar els diferents espais entre Can Ramis i Can Melis (per veure que es tracta d'una mateixa tipologia arquitectònica que ve definida pel seu ús); 2) Enumerar les diferències entre un taller gremial artesanal i el treball en una fàbrica a partir de les imatges (en que es veuen diferents seccions de treball).

Els alumnes hauran d'anar prenent apunts sobre les respostes a les preguntes de cara a elaborar un informe final, que serà el material avaluable d'aquesta activitat. Aquest informe final es prepararà a l'aula i serà exposat oralment per grups a l'aula, el que han de fer durant l'itinerari és agafar apunts sobre les evidències.

PAPER DEL DOCENT

Durant la part analítica, el docent anirà observant als petits grups i els anirà guiant en cas de que sorgeixin dubtes. A més, també observarà el funcionament dels grups.

El docent proporcionarà als alumnes imatges de l'època en que l'edifici funcionava com a fàbrica (Annex 5). Algunes de les fotografies són de la fàbrica de Can Melis, a la qual no es pot accedir perquè actualment és un gimnàs, però els espais són molt similars a Can Ramis, per lo que ens serveixen per fer entendre com es treballava a una fàbrica. A l'hora de treballar amb les imatges, el docent ha de plantejar un seguit de preguntes que els petits grups han de respondre, prenent nota. Aquestes són: 1) Quines similituds i diferències veieu entre la fàbrica Can Ramis i Can Melis? Per què creieu que són tan similars? Creieu que aquesta similitud és deu a l'ús que tenien aquests edificis? Creieu que, a partir d'aquests exemples, podem generalitzar la tipologia arquitectònica del concepte "fàbrica"? 2) Recordant el que s'havia estudiat en els temes

	<p>anteriors sobre l'artesanat en l'Antic Règim, quines diferències veieu entre els tallers artesanals preindustrials i les noves fàbriques? Observant els títols de les imatges de Can Melis, quines diferències veieu entre el procés de producció artesanal i l'industrial?</p> <p>De cara a analitzar el paisatge, el docent pot plantejar les següents qüestions: veieu altres fàbriques en l'entorn de la Gran Via? Per què creieu que aquestes fàbriques se situen en aquest indret? Quina relació creieu que tenen els barris industrials amb la via del ferrocarril? Per què?</p>
TEMPORITZACIÓ	<p>60 minuts: 35' per el croquis analític (exterior, primer pis ala sud i segon pis ala sud) i 25' pel treball amb les fotografies (i el prendre apunts de cara a elaborar l'informe).</p>
COMPETÈNCIES	<p>Competència lingüística: Realització d'exposicions orals coherents, amb un ús de la sintaxi i el lèxic correctes, per dur a terme comentaris de imatges.</p> <p>Aprendre a aprendre: Obtenció d'estratègies de planificació amb què poder resoldre una tasca, supervisar el propi treball i avaluar els resultats obtinguts; assoliment del fet que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p> <p>Consciència i expressions culturals: Coneixement del patrimoni històric i artístic i reconeixement dels diferents estils i gèneres artístics, tant històrics com actuals; potenciació de la iniciativa, la creativitat i la imaginació</p>

	mitjançant la realització de tasques que suposin una recreació, innovació i transformació.
AVALUACIÓ	L'avaluació d'aquesta activitat es durà a terme en la sessió posterior. Els alumnes hauran d'elaborar un informe final a l'aula sobre el què és una fàbrica (a nivell arquitectònic) i quines en són les diferències amb els tallers artesanals preindustrials a partir dels apunts que hauran anat prenent a partir de les evidències (que té un valor del 20% i s'avaluarà mitjançant la rúbrica de l'Annex 14). El funcionament del grup s'avaluarà mitjançant la rúbrica de l'Annex 13.

El pas del treball als taller artesanals a les fàbriques

ACTIVITAT 1.2: CAN RAMIS (EL TREBALL EN LA FÀBRICA)	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Comparar les diferències entre el treball en els tallers artesanals i en la fàbrica i els processos productius.
CONTINGUT	El treball en la fàbrica. El treball amb fonts textuais i orals.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Es proporcionaran als alumnes 3 textos (Annex 6) amb els quals hauran de respondre una sèrie de preguntes que els hi farà el docent. Els alumnes hauran de prendre notes de les seves reflexions perquè aquestes han d'aparèixer en l'informe final.</p> <p>Per una altra part, el docent formularà un seguit de preguntes sobre el treball que realitzaren avis i besavis. Les respostes a aquestes preguntes també han d'aparèixer en l'informe final sobre les fàbriques.</p>
PAPER DEL DOCENT	El docent proporcionarà als alumnes 3 textos (Annex 6). A partir d'aquests, el docent plantejarà un seguit de preguntes

	<p>que els petits grups han de respondre: Quines diferències veieu entre els textos? Quins aspectes us criden més l'atenció? Quines són les principals diferències entre el treball artesanal i l'industrial? Quines diferències i similituds hi veieu amb el treball avui en dia?</p> <p>Per una altra part, el docent també demanarà als alumnes que demanin als seus avis o besavis (ja que, en el cas d'Inca, molts d'ells foren obrers industrials): de què feia feina? Quina era la seva funció en el seu lloc de feina? Quines anècdotes recorda? Quines problemàtiques recorda en el seu lloc de feina? Quina és la seva opinió sobre la feina que realitzen els inquers avui en dia? En quins aspectes ha canviat la ciutat d'aquell moment fins l'actualitat?</p>
TEMPORITZACIÓ	25 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Competència lingüística: Realització d'exposicions orals coherents, amb un ús de la sintaxi i el lèxic correctes, per dur a terme comentaris de textos i fonts orals.</p> <p>Aprendre a aprendre: assoliment del fet que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los.</p>
AVALUACIÓ	Aquesta activitat s'avaluarà mitjançant l'informe que fan els alumnes sobre la fàbrica.

Anàlisi del monument a Antoni Fluxà

ACTIVITAT	2.1:
MONUMENT	A
ANTONI FLUXÀ	

OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Reconèixer el paper preeminent dels industrials dins la societat industrial.
CONTINGUT	La societat industrial: els industrials.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els alumnes hauran de respondre un seguit de preguntes que els hi formularà el docent en relació al monument d'Antoni Fluxà. Els alumnes, l'hauran d'observar detingudament per poder respondre les preguntes.
PAPER DEL DOCENT	<p>El docent donarà una informació inicial sobre la construcció d'aquest monument: la data en que fou construït (1952), el nom del personatge a qui està dedicat (Antoni Fluxà Figuerola) i els promotors de l'obra (Bartomeu Fluxà Mut i altres industrials). Aquesta és la informació que hem indicat més amunt i la que apareix en la fitxa del catàleg municipal de patrimoni d'Inca.</p> <p>Posteriorment, el docent formularà un seguit de preguntes sobre les quals els petits grups hauran de reflexionar: què creieu que fa un monument de promoció privada en un espai públic? Per què creieu que l'Ajuntament d'Inca dels anys 50 va donar permís als promotors per col·locar aquest monument enmig d'una plaça? Observa les dues plaques de plom, ja que representen dues escenes ben diferents: quines diferències hi veieu? Per què creieu que s'han volgut representar aquestes dues escenes i no unes altres? Prop d'aquesta escultura, en podem veure una altra de dos obrers sabaters treballant. Per què creieu que no va ser fins el 2003 que se'ls hi va retre homenatge als treballadors del calçat?</p>
TEMPORITZACIÓ	30 minuts
COMPETÈNCIES	Competència lingüística: Disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys.

	<p>Competències socials i cíviques: Comprensió dels diferents codis de conducta de les societats a través de l'estudi de la història contemporània; identificació de conceptes ètics (igualtat, democràcia i drets humans) en les diferents èpoques i societats al llarg de la història; realització de debats de contingut històric, en què es respectin les diferències i se superin els prejudicis, per manifestar solidaritat i participar en la presa de decisions de forma democràtica.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p>
AVALUACIÓ	<p>Els petits grups hauran d'elaborar un informe sobre la societat industrial inquera, similar a la que hauran de fer per la fàbrica. Aquest informe serà, per una part, l'objecte d'avaluació. Per una altra part, el docent, mitjançant l'observació i amb l'ajuda d'una rúbrica (Annex 13), avaluarà el treball dels alumnes.</p>

Comentari de textos sobre els treballadors dins la societat industrial

ACTIVITAT 2.2: COMENTARI SOBRE ELS TREBALLADORS	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Comprendre la situació de la classe obrera dins la societat industrial.
CONTINGUT	La societat industrial: els treballadors
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Els alumnes rebran una fitxa (Annex 7) en la que hi apareixen un fragment d'una novel·la de Miquel Beltran dels anys 30 ambientada en la societat de la mateixa dècada. També hi apareixen dos retalls de premsa sobre protestes obreres per entendre quines eren les seves</p>

	<p>problemàtiques. Partint d'aquests textos, els alumnes hauran de reflexionar sobre aquests textos i incloure les seves conclusions en l'informe que realitzaran sobre la societat industrial.</p>
PAPER DEL DOCENT	<p>El docent proporcionarà una fitxa als alumnes (Annex 7). De cara a guiar la reflexió en els petits grups, el docent pot plantejar les preguntes següents: Quins són els aspectes que us criden més l'atenció d'aquests tres fragments? Per què creieu que el moviment obrer va ser tan actiu a Inca? Per què creieu que els obrers s'havien d'organitzar? Quines creieu que eren les eines que tenien els obrers per lluitar políticament pels seus drets? Per quin motiu creieu que les vagues eren reprimides tan durament? Quines diferències veieu entre les vagues a principis del segle XX i en l'actualitat?</p> <p>El docent també demanarà als alumnes que preguntin als seus avis o besavis si havien format part d'algun sindicat o organització obrera i, en cas afirmatiu, que els hi expliquin quines eren les seves funcions.</p>
TEMPORITZACIÓ	30 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Competència lingüística: Disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys; capacitat per comprendre textos i informació, sabent trobar les diferències entre les idees principals i les secundàries.</p> <p>Competències socials i cíviques: Comprensió dels diferents codis de conducta de les societats a través de l'estudi de la història contemporània; identificació de conceptes ètics (igualtat, no-discriminació, democràcia i drets humans) en les diferents èpoques i societats al llarg de la història; realització de debats de contingut històric, en què es respectin les diferències i se superin els prejudicis, per</p>

	<p>manifestar solidaritat i participar en la presa de decisions de forma democràtica.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p>
AVALUACIÓ	<p>Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació i amb l'ajuda d'una rúbrica (Annex 13). Per una altra part, també s'avaluarà mitjançant l'informe sobre la societat industrial que hauran de presentar els alumnes amb aquestes reflexions.</p>

Anàlisi d'un habitatge

ACTIVITAT	3.1:
ANÀLISI	D'UN
HABITATGE.	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Reconèixer les formes de vida dels industrials i comparar-les amb les dels treballadors. • Identificar les característiques dels diferents moviments artístics (arquitectònics i decoratius) que es van desenvolupar durant la industrialització.
CONTINGUT	<p>El modernisme com a estil de referència durant la industrialització. (En aquest cas tractem el modernisme per la casa que hem escollit, però també es podrien tractar l'eclecticisme, el racionalisme i el regionalisme, depenent de l'elecció dels alumnes).</p> <p>El desenvolupament de l'urbanisme: barris d'habitatges i barris industrials.</p>
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Els alumnes hauran de reflexionar en petit grup, a partir de l'edifici i el seu entorn, sobre un seguit de preguntes que els hi farà el docent.</p>

PAPER DEL DOCENT

El docent realitzarà un seguit de preguntes als alumnes sobre les que hauran de reflexionar a partir del que poden observar. Aquestes preguntes es poden realitzar en dos nivells, depenent del grau d'aprofundiment dels alumnes en aquestes qüestions. Aquestes són: Què hi veieu? Observant les façanes i el xamfrà de l'edifici, com s'estructura? Quins elements decoratius hi podeu veure? Què representen? Quin any es va construir aquesta casa? (1923, perquè ho posa en la façana) Quines diferències hi veieu amb la fàbrica Ramis que hem visitat abans? A què creieu que es deuen aquestes diferències? Quines diferències creieu que hi havia entre un habitatge d'una família industrial i el d'una família d'obrers industrials? Com eren els habitatges abans de la industrialització? Per què hi ha una diferència tan marcada entre els edificis d'habitatges de famílies benestants de l'època preindustrial i de l'època industrial?

De cara a analitzar el paisatge, quins edificis en aquest carrer podeu observar que siguin contemporanis a aquest habitatge? Per què creieu que en aquest indret predominen els habitatges? Creieu que tots aquests habitatges corresponen a famílies d'industrials o creieu que aquí també hi vivien els obrers industrials? On creieu que vivien els obrers industrials? Respecte al que coneixeu d'Inca, s'han conservat un percentatge similar d'habitatges d'obrers industrials que de famílies d'industrials?

TEMPORITZACIÓ

45 minuts

COMPETÈNCIES

Consciència i expressions culturals: Coneixement del patrimoni històric i artístic i reconeixement dels diferents estils i gèneres artístics; aplicació de diferents habilitats de pensament amb sensibilitat i sentit estètic per comprendre valorar, emocionar-se i gaudir de les obres artístiques i les manifestacions culturals; interès, estima, respecte, gaudi i valoració crítica de les obres artístiques i culturals.

AVALUACIÓ	Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). Per una altra, s'avaluarà mitjançant l'informe sobre la societat industrial, en el que hauran d'aparèixer aquestes reflexions.
------------------	--

La mecanització

ACTIVITAT 4.1: LES MÀQUINES I LES FONTS D'ENERGIA	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> • Classificar els diferents tipus d'energia que es van anar utilitzant en la producció industrial del calçat (mecànica i elèctrica –la del vapor, a Inca, es va utilitzar en el sector tèxtil-). • Associar la diversitat de màquines exposades en el Museu amb la divisió del treball, diferenciant-ho del model artesanal preindustrial. • Reflexionar sobre com es va difondre la mecanització.
CONTINGUTS	Les fonts d'energia i la tecnologia industrial.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	<p>Els alumnes hauran d'observar les màquines que es troben exposades en el Museu i hauran d'esbrinar quin tipus de font d'energia s'havia d'utilitzar per fer-les funcionar. Els petits grups, en primer lloc, hauran d'intentar esbrinar-ho per sí mateixos, sinó, el docent els hi farà algunes preguntes perquè es fixin millor en les màquines i descobrir la resposta.</p> <p>Per una altra part, amb l'observació de les màquines, els alumnes també hauran de reflexionar sobre la divisió del treball per augmentar la productivitat i abaixar els costos. El</p>

docent també realitzarà algunes preguntes de cara a estimular aquesta reflexió.

Per tractar el tema de com es va difondre la mecanització, els petits grups hauran de tornar a observar les màquines i identificar les marques o les empreses que van fabricar aquestes màquines (i a qui els industrials les van comprar). La majoria provenen d'Alemanya i els Estats Units (i algunes d'aquestes empreses tenien seu a Barcelona). El que hauran de fer els alumnes és anotar en un full totes aquestes marques i quantificar quantes corresponen a cadascuna, a mode de base de dades que els hi permeti entendre aquesta distribució de procedències. Després, hauran de cercar aquestes empreses en el telèfon mòbil i veure a quin país tenien la seva producció.

PAPER DEL DOCENT

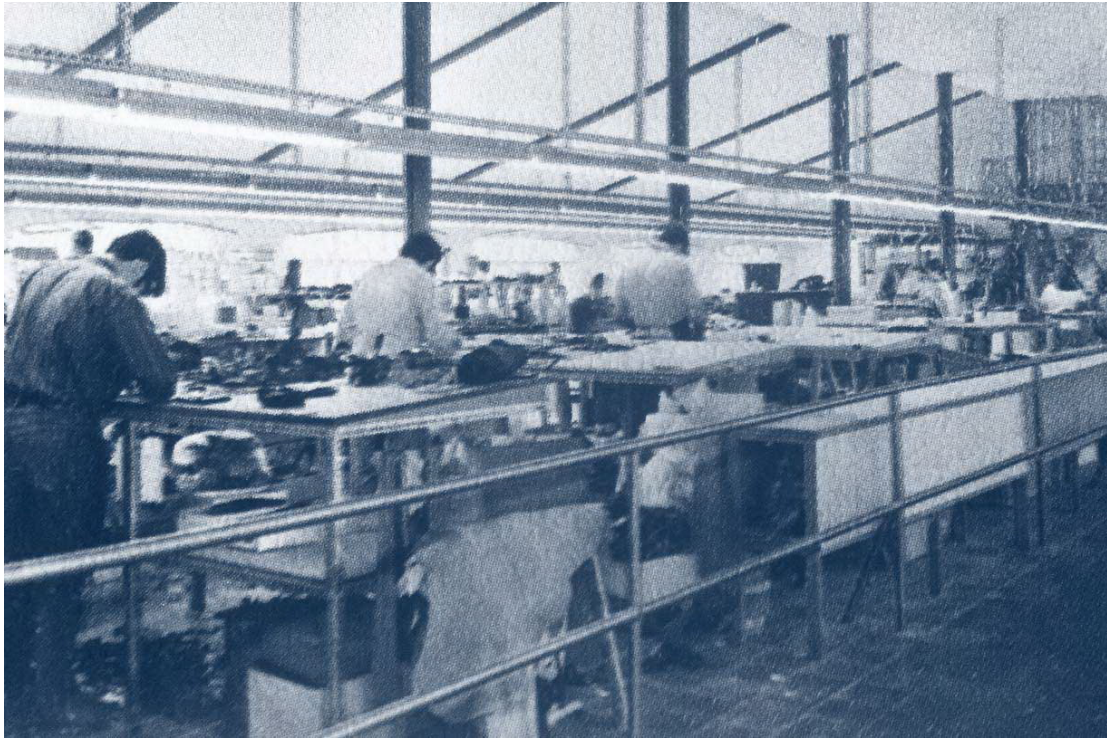
El docent plantejarà la pregunta als alumnes: Quin tipus d'energia feia anar aquestes màquines? Les qüestions que pot plantejar el docent de cara a donar una mà als petits grups són: Com funciona aquesta màquina? Per saber si una màquina funciona amb energia elèctrica, penseu en com funciona un electrodomèstic a casa vostra: com ho feu per què la televisió, una gelera o un altaveu funcioni? Quin tipus d'energia necessita per funcionar? Què es necessita per utilitzar aquest tipus d'energia? (Aquestes preguntes serveixen per les màquines elèctriques). Pel que fa a les màquines que funcionen amb electricitat, a través d'observar-ne unes quantes, se n'adonaran que totes elles tenen associades un motoret (generalment de Siemens) i que la màquina, en canvi, està fabricada per una altra empresa. En el cas de les màquines que funcionen amb energia mecànica, es poden plantejar les preguntes: fixeu-vos en els vostres cossos on teniu les mans i els peus i situeu-vos davant la màquina: veieu algun mecanisme que

	<p>pugueu activar fàcilment mitjançant algun moviment (de mans o peus)?</p> <p>De cara a estimular la reflexió sobre la divisió del treball, el docent pot plantejar les següents preguntes: per què creieu que hi ha tantes màquines diverses? Creieu que amb una sola màquina es pot produir una sabata, com es feia en el sistema de producció artesanal? Veieu alguna relació entre els fragments que heu llegit a la fàbrica Ramis (quan els testimonis afirmen que ells no produïen tota la sabata) i la gran diversitat de màquines que trobem aquí?</p>
TEMPORITZACIÓ	60 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia: Ús d'eines matemàtiques (magnituds, percentatges, taxes) que serveixin d'ajuda en l'anàlisi i la descripció d'una època de la història contemporània; associació de l'aparició de noves tecnologies i avenços científics amb les millores en les condicions de vida al llarg de la història.</p> <p>Competència digital: Utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació per cercar, obtenir i processar la informació, de manera crítica, és a dir, acarar-la, avaluar-ne la fiabilitat i adequació, i transformar-la en coneixement; valoració de la selecció d'informació de manera crítica, considerant la fiabilitat de les fonts de les quals procedeix; motivació per l'aprenentatge i la millora fent ús de les tecnologies.</p> <p>Aprendre a aprendre: Obtenció d'estratègies de planificació amb què poder resoldre una tasca, supervisar el propi treball i avaluar els resultats obtinguts; assoliment del fet que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre.</p>

AVALUACIÓ

Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). Per una altra, s'avaluarà mitjançant l'informe sobre la fàbrica i el treball en la fàbrica, en el que hauran d'aparèixer aquestes reflexions.

ANNEX 5: Fotografies de les fàbriques d'Inca.

Imatge 1. Fàbrica de Can Ramis. Extret de: Sánchez, 2016.

Imatge 2. Fàbrica Ramis. Extret de: Fàbrica Ramis (s.F.).

Sección de finissage

Imatge 3. Fàbrica de Can Melis. Cortesia del Museu del Calçat i de la Pell.

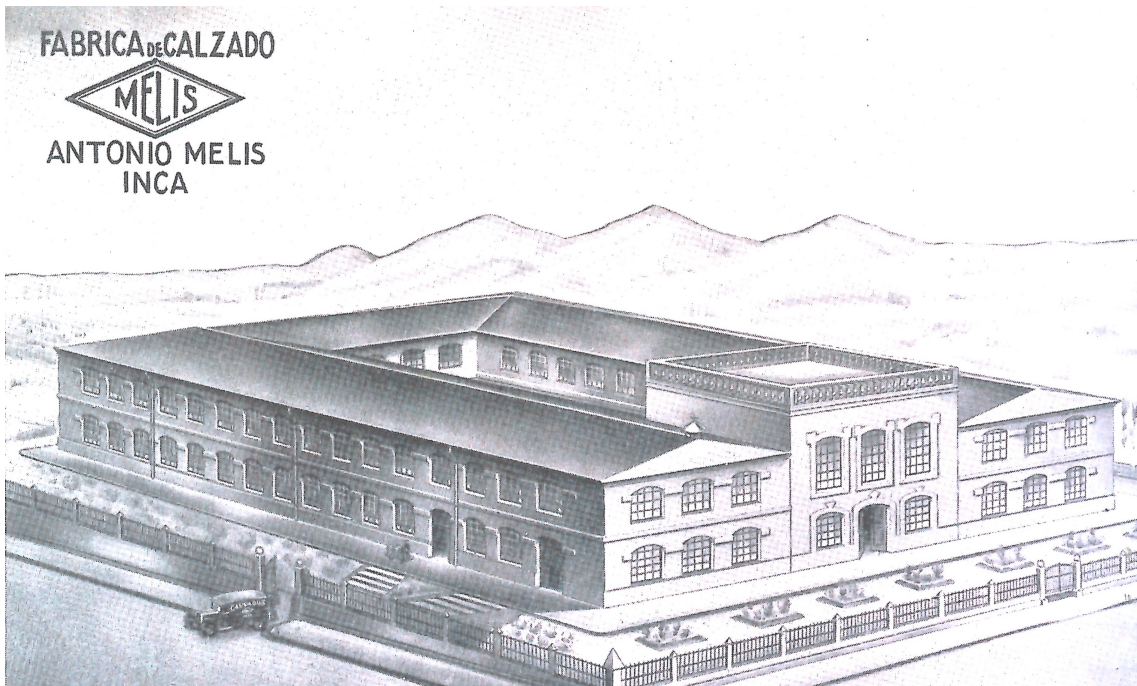

Sección de costura y talonaje

Imatge 4. Fàbrica de Can Melis. Cortesia del Museu del Calçat i de la Pell.

Imatge 5. Fàbrica de Can Melis. Cortesia del Museu del Calçat i de la Pell.

Imatge 6. Fàbrica Melis. Cortesia del Museu del Calçat i de la Pell.

Imatge 7. Can Ramis. Anys 90. Extret de: Fàbrica Ramis (s.f.).

ANNEX 6: Textos sobre el treball a la fàbrica

Sobre la divisió del treball:

“... als 16 anys vaig anar a fer feina a sa fàbrica de Can Puig. Era una fàbrica amb màquines i jo no feia tota sa sabata. Primer vaig començar fent nou hores de dilluns fins es dissabte capvespre. Però quan vengué sa República posaren ses vuit hores i ets sabaters mos posarem molt contents. Ets sabaters pareixíem es senyors des poble. Me pens que en es final de sa República, o ja en es Moviment vàrem començar a fer una hora més cada dia per no treballar es dissabte capvespre i fer sa setmana anglesa, i ses hores que fèiem de més eren per rescabalar ses festes no pagadores.”

Ho explica Joan Seguí Bestard (nascut el 1913).
Extret de: Pieras, 1994: 123

Com es treballava en una fàbrica:

“... vaig començar a fer feina des des 10 anys a Can Piquero de dilluns a dissabte capvespre. Saps que hi anàvem de rectes llavors! S’encarregat vigilava s’horari, vigilava que es obrers no berenessin mentres feien feina. En aquests temps dins sa fàbrica havíem de berenar d’amagat. Si veien que en entrar dues es berenar el te feien deixar a s’entrada. Si arribaves un minut tard trobaves tancat i no podies entrar fins una hora més tard i te llevaven aquesta hora. A Can Piquero tenien una sirena, la tocaven 10 minuts abans d’entrar i també abans de sortir.”

Ho explica Catalina Martorell Genestra (nascuda el 1906).
Extret de: Pieras, 1994: 122

Comparació del treball amb el mètode gremial:

“... quan tenia 11 anys vaig començar de mossos a Can Jeroniet. Feia feina a cal mestre amb dos mossos més. Allà fèiem tota sa sabata. No teníem horari, en s’estiu hi fèiem sa vetlada fent feina. Es dilluns, es mestre no feia feina, es posava es davantal net i s’ananava pes poble. Però es mossos fèiem feina aquest dia, però amb sa madona,

quan es mestre se n'havia anat, anàvem a fer herba a un tros de terra seu.”

Ho explica Miquel Arrom de Can Quet (nascut el 1912).
Extret de: Pieras, 1994: 122.

“... els fadrins de casi totes les parròquies han estimat a nes seus mestres que volen fer poseguins (sabates per a l'exèrcit francès), els mestres que molts d'ells tenen parròquia de vint i trenta anys, a pobles determinats de Mallorca, se veuen obligats abandonar la seva clientela per no dispondre de treballadors que vulguin fer calçat fi... quan s'acabarà la demanda de polseguins que faran aquests treballadors? Els amos qui hauran perduda la parròquia no tendran feina per ells, venguent a complicar la crisis venidora, es fet que tres fabricants importants d'Inca, dins breus temps ja hauran instal·lades maquinàries de fer sabates”

Aparegut en premsa local d'Inca el 1915.
Extret de: Pieras, 1994: 119.

ANNEX 7: ELS TREBALLADORS

El fragment de sota correspon a una novel·la que Miquel Beltran va escriure el 1934. Miquel Beltran va ser un treballador anarquista inquer, fundador del sindicat llibertari inquer “Sol i Llibertat” (1931), que duia a terme accions culturals i reivindicatives (García *et al.* 2013: 104). El fragment, concretament, fa referència a la vaga que es va produir el 1934.

“En Inca, ciudad natal de nuestra protagonista, desarrollose el paro en un ambiente pacífico total, gracias a la actividad de Javier y sus compañeros (de Sol i Llibertat), que consiguieron levantar el ánimo de los trabajadores y hacerles comprender la necesidad de la protesta.

Llovieron números de la Guardia Civil por calles y plazas, que consiguieron una mayor totalidad en el paro de la población.

A la mañana siguiente fueron detenidos Javier y cuatro compañeros más, tenidos como “jefes” de aquel movimiento sedicioso.

Y Violeta (la protagonista) no faltó a las rejas de la cárcel animando, con su presencia y con sus palabras, a los compañeros presos”.

Extret de: Beltran, M. (1934). *Violeta*.

Biografía de Gabriel Buades Pons

“En 1931, con la proclamación de la II República española, regresó a su isla natal. Afiliado a la Confederación Nacional del Trabajo (CNT, sindicat anarcosindicalista), trabajó de zapatero para Can Gil. En estos años colaboró en diferentes publicaciones libertarias, como Adelanta, Avance, Cultura Obrera, Fructidor o La Revista blanca, sobre todo con artículos sobre la situación obrera, el paro, la denuncia del Poder (Iglesia, Estado, Ejército, democracia burguesa republicana, etc.), la revolución social, la cultura como herramienta revolucionaria, etc. Fue íntimo amigo del escritor anarquista inquer Miguel Beltran Alomar. El 2 de marzo 1932 fue nombrado secretario de la Sociedad Obrera «La Justicia», poderoso sindicato zapatero (anarcosindicalista) de Inca. En 1935 fue uno de los fundadores de la «Ateneo Cultural Inquense», centro obrero bastante completo instalado en el piso de arriba del local de «La Justicia», con café, biblioteca, compañía teatral («La Estrella»), corazón musical, etc., del que fue elegido presidente y donde impartía clases a los obreros analfabetos.

A raíz del levantamiento fascista, el 19 de julio de 1936 fue detenido con sus hermanos Francisco, también libertario, y Bartolomé. Procesado, pasó por varios centros de detención (barco prisión Jaime I en el puerto de Palma, Can Mir y presidio del Claustro de Santo Domingo de Inca); (...) el 12 de marzo de 1938 fue juzgado en consejo de guerra (...) y fue condenado a muerte por «adhesión a la rebelión». Gabriel Buades Pons fue fusilado el 2 de julio de 1938 en las tapias del cementerio de Inca.

Extret de: CNT Puerto Real (s.f.).

Tots aquests retalls de premsa provenen d'una edició especial del diari "Ultima Hora" pel seu 125è aniversari. Totes les notícies que apareixen en aquest fan referència a Inca. Es tracta de fragments de notícies originals.

13 DE MARZO DE 1919

Saqueos y disturbios en el mercado

Por fin anteayer, 11 del corriente, se constituyó por 1ª vez la junta de subsistencias y acordó poner tasas a ellas. Ayer fueron entregadas una hojas con los precios de tasa a todas las casas que se dedican a dicha clase de mercancías. Esta mañana han llegado varias carretadas de coles de Alcúdia negándose los dueños de ellas a venderlas al precio de la tasa y se han marchado a otros pueblos con la mercancía (...). Más tarde, a las 9 y media, una vendedora de la plaza se ha negado a vender las patatas al precio de la tasa entablado discusión con los compradores, el grupo ha ido engrosándose y han empezado a asaltar la mercancía, corriendo igual suerte las demás vendedoras. Después, el pueblo en manifestación ha acudido a las casas de las vendedoras diciéndoles que sacaran las patatas y las dieran al precio de la tasa, y como se han negado, han saqueado sus casas llevándose las mercancías a la plaza y repartiéndolas entre el numeroso público que allí había (...).

28 DE MARZO DE 1901

Protestas de los zapateros

El domingo último a las 3 de la tarde celebraron los obreros del ramo de calzado una importante reunión en el local que tiene el partido republicano, para la fundación de una sociedad de resistencia al igual que sus similares de la capital. Asistí a ella como corresponsal de este periódico atentamente invitado. Unos ciento treinta obreros acudieron a la reunión de-

mostrando tal corrección y cultura que podrían envidiar para sí muchos de esos centros donde se reúnen los padres de la patria para descuartizar a esta en su provecho particular. (...) Los obreros defienden la jornada de las 8 horas y el necesario equilibrio o compensación económica entre el trabajo y el salario, entre este y las demás apremiantes necesidades de la vida del obrero. A la manera que el dueño de la fábrica cuida de 'alimentar' a ésta, no descuidando ningún detalle para su función productiva, se debe cuidar, físicamente, el obrero de que la alimentación será nutritiva y suficiente. ¿Puede serlo hoy? No, porque se oponen a la explotación rebajando si entraña el salario y la carestía de las materias de primera necesidad (...).

ANNEX 8: L'informe sobre la fàbrica i el treball en la fàbrica

L'elaboració de l'informe de la fàbrica i el treball en la fàbrica

ACTIVITAT 5: L'ELABORACIÓ DE L'INFORME SOBRE LA FÀBRICA	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none">Elaborar un informe sobre la fàbrica i el treball en la fàbrica.
CONTINGUT	La fàbrica. El treball en la fàbrica. La divisió del treball. La mecanització. La desindustrialització. La diferència entre el treball artesanal i el treball industrial.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els petits grups han de realitzar un informe amb tota la informació que han recaptat durant l'itinerari didàctic quan han treballat amb les evidències directes i amb les seves reflexions a partir d'aquestes. L'objectiu és que redactin un informe coherent amb totes aquestes dades que els hi serveixi per elaborar el discurs històric final sobre el fenomen de la industrialització.
PAPER DEL DOCENT	El docent anirà observant el treball dels petits grups durant tota la sessió i els guiarà quan aquests tinguin algun dubte sobre com estructurar l'informe.
TEMPORTIZACIÓ	55 minuts
COMPETÈNCIES	Comunicació lingüística: Assoliment i ús de forma adequada del llenguatge històric, imprescindible per descriure esdeveniments i processos històrics; realització d'exposicions escrites coherents, amb un ús de la sintaxi i el lèxic correctes; disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys.

	Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.
AVALUACIÓ	L'informe té un valor d'un 20% de la nota final i s'avaluarà amb la rúbrica de l'Annex 14.

ANNEX 9: Els moviments migratoris i l'evolució de la societat

Comentaris de gràfics i textos sobre els moviments migratoris

ACTIVITAT 6: COMENTARIS SOBRE ELS MOVIMENTS MIGRATORIS	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none">• Explicar la societat actual.• Entendre per què durant el segle XX Inca va augmentar la seva població d'una manera tan considerable.
CONTINGUT	Els moviments migratoris en el segle XX: emigració i immigració. La societat inquera en l'actualitat.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els alumnes rebran unes fotocòpies amb dades sobre l'evolució de la societat (gràfics i bases de dades i dues gloses). Els alumnes hauran de reflexionar a partir d'aquestes dades a partir de les preguntes que els hi formularà el docent.
PAPER DEL DOCENT	<p>El docent proporcionarà unes fotocòpies amb diferents gràfics i estadístiques (Annex 10). El docent ha de deixar ben clar als alumnes com s'han obtingut aquestes dades, de cara a que entenguin que es tracta d'una font secundària. El docent ha d'explicar als alumnes que aquestes dades les ha produïdes un historiador arrel del seu treball amb documentació oficial (censos). A partir d'aquestes evidències, l'historiador ha pogut generar unes dades quantitatives que són amb les que treballaran els petits grups.</p> <p>De cara a estimular la reflexió sobre aquestes dades, el docent pot formular les següents preguntes: Què us crida més l'atenció d'aquests gràfics? Per què creieu que ve tanta</p>

	<p>població a viure a Inca? Pel que fa als pagesos que venen d'altres pobles de Mallorca, per què creieu que els abandonen? Quin atractiu té Inca que no tenen aquests altres pobles? Quin paper creieu que tenen aquests immigrants en la societat? Hi veieu alguna relació amb l'actualitat? Observant els següents gràfics, creieu que aquesta immigració ha deixat alguna empremta en la societat d'Inca que la distingeixi d'altres pobles de Mallorca? Quines característiques creieu que presenta la societat d'Inca en l'actualitat?</p> <p>En relació a l'emigració i les gloses, el docent pot formular les següents preguntes: Per què creieu que a finals del segle XIX molts d'inquers i altres habitants del Pla i el Raiguer van emigrar a Amèrica? Quines són les necessitats que pot tenir un migrant quan arriba a una nova ciutat?</p>
TEMPORTIZACIÓ	30 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Competències socials i cíviques: Comprensió dels diferents codis de conducta de les societats a través de l'estudi de la història contemporània; identificació de conceptes ètics (igualtat, no-discriminació, democràcia i drets humans) en les diferents èpoques i societats al llarg de la història espanyola; realització de debats de contingut històric, en què es respectin les diferències i se superin els prejudicis, per manifestar solidaritat i participar en la presa de decisions de forma democràtica.</p> <p>Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia: Ús d'eines matemàtiques (magnituds, percentatges, taxes) que serveixin d'ajuda en l'anàlisi i la descripció d'una època de la història contemporània.</p> <p>Comunicació lingüística: Capacitat per comprendre textos i informació, sabent trobar les diferències entre les idees principals i les secundàries.</p>

AVALUACIÓ	Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació mitjançant una rúbrica (Annex X). Per una altra, s'avaluarà mitjançant l'informe sobre la societat industrial, en el que hauran d'aparèixer aquestes reflexions.
------------------	--

L'elaboració de l'informe sobre la societat

ACTIVITAT 5: L'ELABORACIÓ DE L'INFORME SOBRE LA SOCIETAT INDUSTRIAL	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> Elaborar l'informe sobre la societat industrial
CONTINGUT	La societat industrial i els seus actors. Els moviments migratoris. La societat resultant de la desindustrialització.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els petits grups han de realitzar un informe amb tota la informació que han recaptat durant l'itinerari didàctic quan han treballat amb les evidències directes i amb les seves reflexions a partir d'aquestes. L'objectiu és que redactin un informe coherent amb totes aquestes dades que els hi serveixi per elaborar el discurs històric final sobre el fenomen de la industrialització.
PAPER DEL DOCENT	El docent anirà observant el treball dels petits grups durant tota la sessió i els guiarà quan aquests tinguin algun dubte sobre com estructurar l'informe.
TEMPORTIZACIÓ	50 minuts (en dues sessions, 25'+25').
COMPETÈNCIES	Comunicació lingüística: Assoliment i ús de forma adequada del llenguatge històric, imprescindible per descriure esdeveniments i processos històrics; realització d'exposicions escrites coherents, amb un ús de la sintaxi i

	<p>el lèxic correctes; disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p>
AVALUACIÓ	<p>L'informe té un valor d'un 20% de la nota final i s'avaluarà mitjançant la rúbrica de l'Annex 14.</p>

ANNEX 10: ELS MOVIMENTS MIGRATORIS I L'EVOLUCIÓ DE LA SOCIETAT

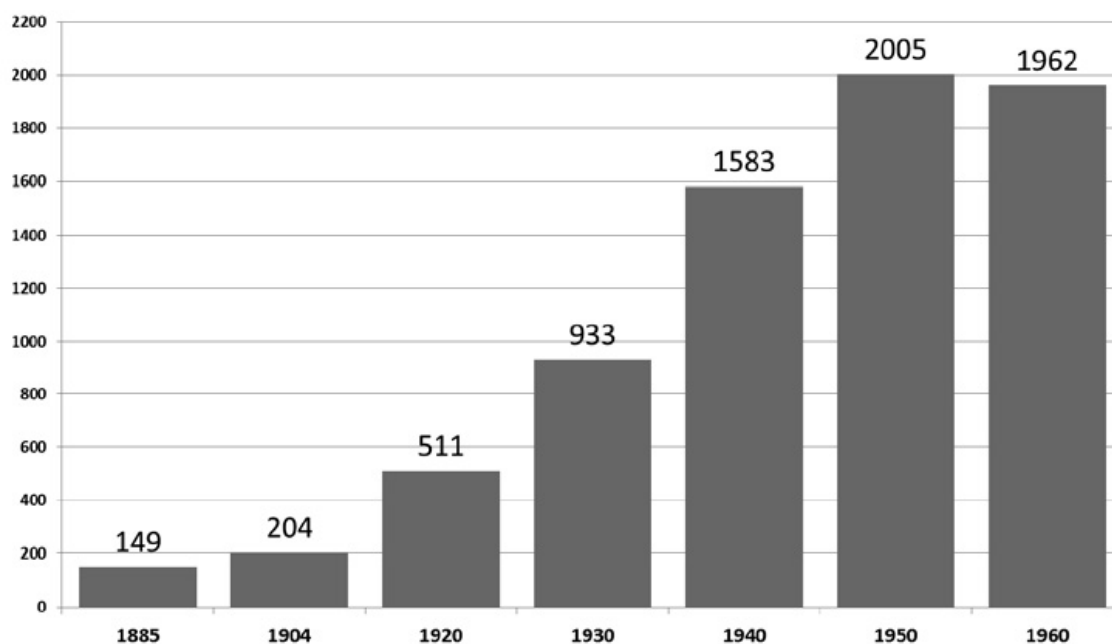

Figura 1. Nombre de treballadors del sector del calçat. Inca 1885-1960. Font: elaboració pròpia a partir dels padrons de població municipals.

Extret de: Pieras 2013: 124.

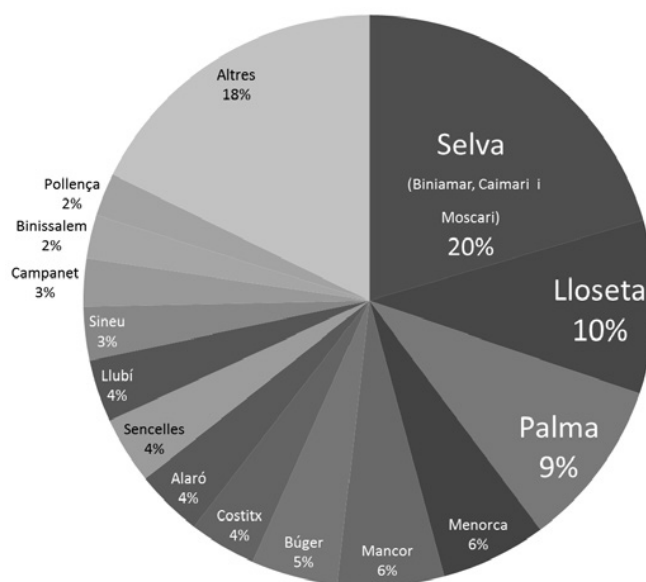

Figura 3. Treballadors del calçat de les Illes Balears segons municipi d'origen. Inca 1960. Font: elaboració pròpia a partir del padró de població municipal de 1960

Extret de: Pieras 2017: 139.

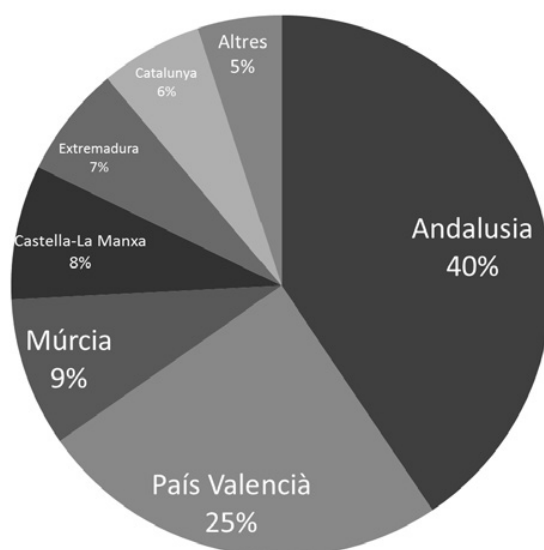

Figura 4. Treballadors del calçat d'altres regions d'Espanya. Inca 1960. Font: elaboració pròpia a partir del padró municipal de 1960

Extret de: Pieras 2017: 139.

	1950	1950 %	1960	1960 %	Diferència 1950-1960
Ambdós sexes					
TOTAL	5.805	100	5.968	100	163
Activitats mal especificades	0	0	80	1	80
Agricultura, silvicultura, caça i pesca	1.064	18	726	12	-338
Comerç	337	6	435	7	98
Construcció	243	4	298	5	55
Electricitat, aigua, gas i serveis sanitaris	0	0	4	0	4
Explotació de mines i pedreres	74	1	129	2	55
Indústries fabrils	3.178	55	3.290	55	112
Serveis oficials, públics i personals	825	14	865	14	40
Transport, emmagatzematge i comunicacions	84	1	141	2	57
Homes					
TOTAL	4.315	74	4.470	75	155
Activitats mal especificades	0	0	32	1	32
Agricultura, silvicultura, caça i pesca	973	23	579	13	-394
Comerç	286	7	342	8	56
Construcció	243	6	290	6	47
Electricitat, aigua, gas i serveis sanitaris	0	0	4	0	4
Explotació de mines i pedreres	74	2	129	3	55
Indústries fabrils	2.073	48	2.414	54	341
Serveis oficials, públics i personals	582	13	559	13	-23
Transport, emmagatzematge i comunicacions	84	2	121	3	37
Dones					
TOTAL	1.490	26	1.498	25	8
Activitats mal especificades	0	0	48	3	48
Agricultura, silvicultura, caça i pesca	91	6	147	10	56
Comerç	51	3	93	6	42
Construcció	0	0	8	1	8
Electricitat, aigua, gas i serveis sanitaris	0	0	0	0	0
Explotació de mines i pedreres	0	0	0	0	0
Indústries fabrils	1.105	74	876	58	-229
Serveis oficials, públics i personals	243	16	306	20	63
Transport, emmagatzematge i comunicacions	0	0	20	1	20

Taula 1. Població de fet activa per sexe i activitat econòmica. Inca 1950 i 1960. Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut Nacional de Estadística aportades per l'Institut d'Estadística de les Illes Balears

Extret de: Pieras 2017: 137.

- 1900	7.579	- 1960	13.816
- 1910	8.353	- 1965	15.759
- 1920	9.439	- 1970	16.078
- 1930	10.398	- 1975	17.711
- 1940	12.176	- 1981	20.287
- 1950	12.522	- 1991	22.287

Evolució de la població a Inca entre el 1900 i el 1991. Extret de: Campillo i Serra 1994: 291.

Procedència:

Selva	13%	Mancor	4%
Palma	12%	Binissalem	4%
Lloseta	6,3%	Sencelles	3%
Pollença	5,4%	Campanet	2,4%
Llubí	5%	Costitx	2,2%

Professions:

Homes

Jornalers	21%	Criats, xofers	4%
Sabaters	19%	Escriptents	4%
Agricultors	8%	Funcionaris	3%
Empleats	6%	Comerciants	3%

Dones

Criades	45%	Teixidores	5%
Sabateres	15%	Brodadores	5%
Jornaleres	12%	Propietàries	3%
Sastresses	5%	Obreres	3%

Immigració comarcal i professions al 1930. Extret de: Campillo i Serra 1994: 292-293.

Procedència:

Catalunya	31%	Múrcia	5%
P. Valencià	24%	Madrid	5%
Andalusia	7%		

Professions:

<i>Homes</i>		<i>Dones</i>	
Jornalers	26%	Criades	64%
Sabaters	23%	Dependentes	9%
Empleats	20%	Mestres	9%
P. Liberals	21%	Teixidores	9%
Funcionaris	10%	Sastresses	9%

Immigració extrainsular el 1930. Extret de: Campillo i Serra 1994: 293.

	Valors <i>Absoluts</i>	Valors <i>Relatius</i>	Valors <i>Població total</i>
Andalusia	1.115	38,7%	8,5%
C. la Manxa	920	18,6%	4,1%
P. Valencià	598	12,0%	2,6%
Múrcia	292	6,0%	1,3%
Aragó	276	5,5%	1,2%
P. Basc	238	4,8%	1,0%
Extremadura	206	4,1%	0,9%
Galícia	198	4,0%	0,8%
Catalunya	104	2,1%	0,5%
C. Lleó	78	1,6%	0,4%

Els immigrants intermunicipals registrats al padró d'habitants de 1991 també representen un grup considerable, arriben al 14,4 del total de la població d'Inca. E manté la tònica anterior pel que fa als municipis d'origen:

Palma	15,0%
Selva	6,8%
Sencelles	3,6%
Sa Pobla	2,8%
Costitx	1,9%
Lloseta	1,1%

Immigració a Inca el 1991. Extret de: Campillo i Serra 1994: 298.

Sen van de Santa Maria
Consey, Lloseta y Alaro
d'Inca, Campos, Lummajó
y de cualsevol punt sia,
ciudadans y pajesia
á Bonas-Aires parteix;
si es govern no a impedeix
ò á dá remey se descuida,
Mallorca á quedá ben buida
arribará si seguix.

Glosa del 1880. Extret de: Campillo i Serra 1994: 287.

«BONAS-AYRES»

lo qu'es el seu govern y relació de sa proteccio
que poren trobá els emigrans que pasan
abaix de sa bandera
de sa Republica Argentina.

Glosa de 1889. Extret de: Campillo i Serra 1994: 288.

ANNEX 11: Activitat sobre la industrialització

ACTIVITAT 6: LA DESINDUSTRIALITZACIÓ	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none">• Analitzar el fenomen de la desindustrialització.
CONTINGUTS	La desindustrialització.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els alumnes, a partir del que treballaren en la Fàbrica Ramis i amb el document que els hi proporcionarà el docent (Annex 12), hauran de fer un seguit de reflexions sobre el fenomen de la desindustrialització. Aquestes reflexions hauran d'aparèixer en l'informe que els alumnes realitzaran sobre la societat industrial, des d'una perspectiva de l'actualitat.
PAPER DEL DOCENT	<p>El docent proporcionarà un document (Annex 12) als petits grups perquè puguin treballar aquestes notícies juntament amb el que pogueren veure a la Fàbrica Ramos i el cas de la fàbrica de Can Melis (que actualment és un gimnàs).</p> <p>El docent plantejarà un seguit de qüestions als petits grups per estimular les seves reflexions. Aquestes preguntes poden ser: Per quins motius creieu que van començar a tancar les fàbriques a partir de finals dels anys 70? Per què creieu que les associacions obreres van anar desapareixent? Una vegada els obrers industrials es van quedar fora feina, a què es van dedicar? Què creieu que ha passat amb les fàbriques que es van anar tancant? Creieu que és necessària la preservació d'aquest patrimoni industrial de cara a conèixer el passat de la ciutat? Quina és la vostra opinió respecte la transformació dels espais industrials en espais on es desenvolupen un altre tipus d'activitat?</p>

	<p>Quin paper creieu que van tenir els obrers en el procés de desindustrialització? I els empresaris?</p> <p>Els alumnes també poden utilitzar la informació sobre les professions a que es dediquen els seus pares com a evidències per conèixer en quin sector treballa majoritàriament la societat inquera (en el sector serveis i el turisme).</p>
TEMPORITZACIÓ	30 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Comunicació lingüística: Capacitat per comprendre textos i informació, sabent trobar les diferències entre les idees principals i les secundàries; disposició per al diàleg crític i constructiu, com a eina per a la convivència i la interacció amb els companys.</p> <p>Aprendre a aprendre: Assoliment del fet que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre; curiositat per aprendre basant-se en experiències vitals i prèvies per utilitzar i aplicar nous coneixements.</p> <p>Competències socials i cíviques: Comprensió dels diferents codis de conducta de les societats a través de l'estudi de la història contemporània.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Comprensió dels diferents codis de conducta de les societats a través de l'estudi de la història contemporània; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p>
AVALUACIÓ	Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). Per una altra, s'avaluarà mitjançant l'informe sobre la societat industrial, en el que hauran d'aparèixer aquestes reflexions.

ANNEX 12: La desindustrialització

Tots aquests retalls de premsa provenen d'una edició especial del diari "Última Hora" pel seu 125è aniversari. Totes les notícies que apareixen en aquest fan referència a Inca. Es tracta de fragments de notícies originals.

22 DE JULIO DE 1988

Inca, convertida en centro de diversas reivindicaciones laborales

En las últimas semanas Inca vive jornadas de conflictividad laboral desde el conflicto de los trabajadores de Fluxà y Flamenco, las reivindicaciones del personal laboral

del Ayuntamiento y la manifestación que tuvo lugar ayer a favor del empleo y contra la especulación y cierre de las empresas son hechos que catalizan la actualidad de la ciudad, la cual está a punto de celebrar sus fiestas patronales (...).

2 DE MAYO DE 1987

Desaparece el centro «La Constancia» fundado en 1890

La Constancia Centro Instructivo, sociedad de socorros mutuos de previsión social fue fundada, aproximadamente, en el

año 1890. El Centro Instructivo marcó toda una época en nuestra ciudad, siendo sus principales objetivos atender a sus asociados como un servicio médico y económico, en caso de enfermedad, accidente...

También muchas de las personas de más de 70 años que saben leer y escribir aprendieron en La Constancia. Todos estos objetivos quedaron, al pasar los años, completamente desfasados, llegando a reducirse todas las actividades a un bar que se limitaba a hacer alguna fiesta o baile. Ante la situación de completa inactividad en que se encontraba la sociedad, un grupo de hijos de antiguos socios llegaron a la solución de vender el local.

11 DE MAYO DE 2018

El TSJIB declara nulo el despido colectivo de la plantilla de la fábrica de calzados George's

El Tribunal Superior de Justicia de Baleares ha declarado nulo el despido colectivo de los cerca de 40 trabajadores de la fábrica de calzados George's y ha reconocido su derecho a reincorporarse a sus puestos, así como a cobrar los salarios de tramitación. Según ha explicado UGT Baleares el abono de dichos salarios de tramitación implica que se deberían pagar las nóminas de casi ocho meses a los trabajadores, el tiempo transcurrido desde el despido. Desde el sindicato han expresado que la Sala de lo Social del TSJIB les ha «dado la razón en la demanda contra el despido colectivo de la empresa Calzados Jordi de Inca, que operaba con la marca comercial George's» y han explicado que «fue interpuesta por el letrado José Juan Villalonga tras la rescisión de los contratos de la plantilla el 5 de septiembre de 2017» (...).

15 DE NOVIEMBRE DE 2015

Fàbrica Ramis, la primera fábrica de creación

Hijo y nieto de empresarios, Joan Ramis (Inca, 1967) ha vivido prácticamente desde los 18 años fuera de su ciudad natal. Licenciado en Ciencias Económicas y Empresariales, es profesor universitario y ha vivido a caballo entre París, Estados Unidos, Inglaterra o Japón. En los últimos años ha apostado por lanzar proyectos de emprendeduría social y ahora toma las riendas de la vieja fábrica familiar, que cerró sus puertas en 1992, que renace como un nuevo espacio de fomento de la cultura, la formación y la innovación. «La nueva Fàbrica Ramis es un proyecto que me ronda la cabeza desde hace unos años. Es el resultado de escuchar a mucha gente hablar sobre emprendeduría y, por otro lado, de la necesidad de volver a casa y aportar mi grano de arena a Inca, que es una zona deprimida económicamente, y donde hace falta una buena dosis de actividad cultural. Aquí intentaremos ensamblarlo todo (...)» explica.

14 DE MARZO DE 1996

Yanko presenta la solicitud de quiebra voluntaria

El abogado de Yanko, Pere Ventayol, presentó ayer ante el Juzgado de Inca la petición de quiebra voluntaria de las compañías mercantiles del grupo empresarial. Tras el reparto de causas, el expediente de quiebra recayó en el Juzgado número 4, cuyo titular es Miquel Arbona. Por otra parte, unos treinta obreros de la plantilla de Yanko se reincorporaron ayer al trabajo en la fábrica de calzados Perico de Inca. Satisfacción y nerviosismo fueron la tónica dominante durante el primer día de trabajo.

27 DE DICIEMBRE DE 2014

Adiós al café Mercantil de Inca

El que fuera el referente comercial y punto de encuentro por excelencia de la ciudad de Inca ha salido a la venta. Después de 79 años de su fundación por parte de la Societat, un grupo de siete artesanos zapateros que crearon un espacio de ocio para atender a sus clientes, el café Mercantil ha cerrado sus puertas a la espera de una salida, a día de hoy, aún incierta. En plena plaza Espanya de Inca se levanta el majestuoso edificio modernista de cuatro plantas que se construyó en el año 1935. Aunque desde el exterior no lo aparente, el local cuenta con una planta baja y tres pisos de unos 300 metros cuadrados cada uno y alberga un antiguo cine que dejó de funcionar a principios de los años 80. Esta situación provoca que las paredes del inmueble alberguen un sinfín de anécdotas que recuerda el actual propietario, Miquel Ramis (...).

2015
Francina
Armengol
convirtió en
presidenta

ANNEX 12: L'elaboració del vídeo final

ACTIVITAT 7: ELABORACIÓ DEL VIDEO-DOCUMENTAL	
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> Sintetitzar tot el coneixement que els alumnes han adquirit amb l'elaboració de totes les activitats proposades i les seves reflexions en un vídeo-documental.
CONTINGUT	La industrialització i les seves conseqüències. La societat industrial. Les fàbriques i el treball en la fàbrica. La desindustrialització. El mètode científic.
DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT	Els petits grups hauran de realitzar un vídeo-documental amb un telèfon mòbil en el que exposin tot el coneixement que han adquirit i les seves reflexions durant les activitats proposades, sobretot a partir dels dos informes que han elaborat en les sessions de després de l'itinerari didàctic. Els grups podran estructurar-lo com ells considerin més convenient, mentre sigui ordenat, coherent i científicament sòlid. Aquest vídeo s'exposarà als companys i serà avaluat en la sessió següent.
PAPER DEL DOCENT	El docent es passejarà pel pati del centre observant el treball dels alumnes i assessorant-los.
TEMPORTIZACIÓ	55 minuts
COMPETÈNCIES	<p>Comunicació lingüística: Assoliment i ús de forma adequada del llenguatge històric, imprescindible per descriure esdeveniments i processos històrics; realització d'exposicions orals coherents, amb un ús de la sintaxi i el lèxic correctes.</p> <p>Competència matemàtica i competències en ciència i tecnologia: aplicació del mètode científic per elaborar tasques en què facin observacions, estableixin hipòtesis i obtinguin conclusions, amb l'objectiu de prendre decisions.</p>

	<p>Competència digital: Producció de continguts a través del mitjà informàtic en format vídeo, utilitzant els programes/aplicacions que millor s'adaptin a la realització de tasques; motivació per l'aprenentatge i la millora fent ús de les tecnologies.</p> <p>Aprendre a aprendre: obtenció d'estratègies de planificació amb què poder resoldre una tasca, supervisar el propi treball i avaluar els resultats obtinguts; assoliment del fet que l'alumne se senti protagonista del procés i el resultat de l'aprenentatge, a través de la motivació i la curiositat per aprendre.</p> <p>Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: Realització de projectes, mostrant creativitat i imaginació a l'hora de planificar-los, analitzar-los, organitzar-los i gestionar-los; adquisició d'un pensament crític i del sentit de responsabilitat.</p> <p>Consciència i expressions culturals: Potenciació de la iniciativa, la creativitat i la imaginació mitjançant la realització de tasques que suposin una recreació, innovació i transformació.</p>
AVALUACIÓ	<p>Per una part, s'avaluarà el treball dels alumnes mitjançant l'observació mitjançant una rúbrica (Annex 13). Per una altra, s'avaluarà el vídeo-documental en sí mitjançant la rúbrica de l'Annex 14. La puntuació del vídeo-documental en la nota final és d'un 20%.</p>

ANNEX 13: Rúbrica d'avaluació: Observació dels grups

Críteris d'Avaluació	Excel·lent	Notable	Bé	Malament
Actitud respecte les activitats	Reflexionen sobre el que es va treballant a classe i en l'itinerari i plasmen les seves inquietuds respecte el contingut en les activitats, fent aportacions i relacions que van més enllà del que marca l'activitat.	Reflexionen sobre el contingut de les activitats i es preocupen de fer aportacions interessants per enriquir-la. Tot i això, aquestes són un poc limitades.	Els membres del grup justifiquen les respostes de manera molt senzilla i mecànica, sense reflexionar en profunditat sobre el que s'està treballant.	No demostren interès en realitzar els exercicis i tan sols respon "Sí/No" i no es preocupen d'anar més enllà a l'hora de desenvolupar les activitats.
Resolució de dubtes	Demanen ajuda sempre que la necessiten. Els dubtes que plantegen són concrets i fruit de la reflexió.	Demanen ajuda sempre que la necessiten. Tot i això, els dubtes a vegades són una mica generals i se nota que hi falta una mica de reflexió de fons.	No demanen ajuda quan la necessiten i, quan ho fan, es nota que no hi han reflexionat gaire.	No demanen ajuda perquè no han reflexionat sobre cap aspecte de les activitats.
Funcionament del grup	El grup funciona de manera molt cohesionada i organitzada. Cadascú exerceix el seu rol durant les activitats i s'ajuden uns amb els altres.	El grup funciona de manera organitzada tot i que, en alguns casos, sorgeixen petites traves per part d'algun membre que dificulten el treball cooperatiu.	El grup funciona, però sovint sorgeixen traves per part dels membres que dificulten la seva dinàmica (manca de diàleg, no arribar a acords o enfrontaments entre els membres).	El grup no funciona de cap manera. Els seus membres discuteixen tot el temps o no presenten una actitud adequada per treballar. No hi ha diàleg constructiu, no s'arriben a acords i cadascú va a la seva.

ANNEX 14: Rúbrica d'avaluació: Avaluació de les tasques

Criteri d'Avaluació	Excel·lent	Notable	Bé	No superat
Descriure i interpretar	Utilitzen el llenguatge adequat al registre acadèmic i el vocabulari adquirit durant les activitats per realitzar les descripcions i interpretacions.	Utilitzen el vocabulari adquirit durant les activitats, però, a l'hora de realitzar descripcions i interpretacions, utilitzen un llenguatge col·loquial.	Utilitzen el vocabulari adquirit durant les activitats de manera imprecisa, tot i que aconsegueixen descriure i interpretar el que se li demana.	No han adquirit el llenguatge tractat en les activitats i no aconsegueixen descriure o interpretar les situacions o elements que se li demanen.
Comprensió	Demostren haver entès perfectament tots els conceptes tractats en les activitats i són capaços de treballar-los àgilment.	Demostren haver entès la majoria de conceptes tractats, tot i que la no comprensió total fa que, quan s'expressen, puguin caure en incoherències o altres evidències d'incomprensió en el seu discurs.	Demostren haver entès bona part del contingut treballat en la Unitat Didàctica però alguns conceptes claus no han quedat clars i això fa que es detectin mancances greus en el seu discurs.	No demostren haver entès el que s'ha tractat en la Unitat Didàctica i no són capaços de treballar amb els materials proporcionats.
Habilitat per expressar la seva opinió / Argumentació	S'expressen amb claredat i exposen els arguments de manera lògica i ordenada.	Són capaços d'expressar amb claredat les seves idees, tot i que els arguments es podrien ordenar de manera més lògica per tal d'obtenir un discurs més ordenat i coherent.	El discurs no és gaire clar. Tot i això, deixa entreveure les idees que volen expressar i és capaç de justificar-les, però amb dificultat.	No són capaços d'expressar amb claredat la seva opinió ni argumentar de manera lògica i ordenada.
Ús del mètode científic	Realitzen hipòtesis de manera correcta i contrasten críticament i sense el seu	Realitzen hipòtesis de manera correcta i contrasten el seu discurs amb les evidències, tot i	Les seves hipòtesis són una mica aleatòries. Utilitzen les evidències treballades per	No s'han plantejat bé les hipòtesis ni s'han treballat

	discurs a partir de les evidències adequades.	que a vegades aquestes no són les més adequades per demostrar un fet.	elaborar el discurs però aquestes no s'han treballat adequadament i això limita el resultat de la recerca.	adequadament les evidències, per lo que el discurs històric no és real ni crític.
--	---	---	--	---